

38380.

AKADEEMILISE EMAKEELE SELTSI TOIMETISED XL

E. NURM

**ÜLEVAADE 1056 KESKKOOLILÕPETAJA
ÕIGEKIRJA NING ÕIGEKEELSUSE TASEMEST**

TARTU 1939

AKADEEMILISE EMAKEELE SELTSI KIRJASTUS

B 8380

E 10675

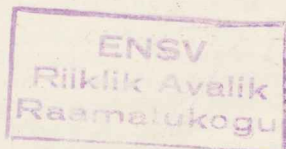
AKADEEMILISE EMAKEELE SELTSI TOIMETISED XL

E. NURM

ÜLEVAADE 1056 KESKKOOLILÕPETAJA
ÕIGEKIRJA NING ÕIGEKEELSUSE TASEMEST

AVEC UN RÉSUMÉ :

LA CORRECTION GRAMMATICALE DANS LES EXAMENS D'ENTRÉE
AU DEUXIÈME CYCLE DE L'ENSEIGNEMENT SECONDAIRE EN 1937

2-95-4625

TARTU 1939
AKADEEMILISE EMAKEELE SELTSI KIRJASTUS

Aratrükk ajakirjast „Eesti Keel“ nr. 7—8, 1938 ja nr. 1—2, 1939.

E. K.-Ü. „Postimehe“ trükk, Tartus 1939.

Ülevaade 1056 keskkoolilõpetaja õige- kirja ning õigekeelsuse tasemest.

25. mail 1937. a. kell 9 hommikul korraldas Haridusministeeriumi Koolivalitsus üleriigiliselt kõigile keskkoolilõpetajaile, kes soovisid edasi õppida järgmises kooliastmes, gümnaasiumis, kirjaliku eksami emakeeles. Eksamitöö teemaks oli „Minu kodumaa. Kiri keskkoolilõpetajale Austraalias“, kusjuures iga õpilane kirjutas oma kooli õppekeeles. Eestikeelsete kirjandite arv osutus järgmiseks:

Tallinna ja Nõmme (T)	keskk.	210	tütarl.,	171	poegl.,	kokku	381
Narva (N)	„	17	„	6	„	„	23
Jõhvi (J)	„	8	„	4	„	„	12
Rakvere (R)	„	38	„	21	„	„	59
Väike-Maarja (V-M)	„	14	„	8	„	„	22
Tapa (Tp)	„	6	„	12	„	„	18
Paide ja Türi (Pd)	„	16	„	11	„	„	27
Haapsalu (H)	„	10	„	12	„	„	22
Kuressaare (K)	„	8	„	13	„	„	21
Vändra (Vn)	„	8	„	12	„	„	20
Pärnu (Pr)	„	27	„	29	„	„	56
Põltsamaa (Pl)	„	7	„	9	„	„	16
Viljandi (Vlj)	„	23	„	22	„	„	45
Tartu (Trt)	„	104	„	97	„	„	201
Otepää (O)	„	1	„	3	„	„	4 ¹⁾
Mustvee (M)	„	4	„	6	„	„	10 ²⁾
Tõrva (Trv)	„	9	„	9	„	„	18
Valga (Vlg)	„	25	„	30	„	„	55
Võru (Vr)	„	13	„	19	„	„	32
Petseri (Pt)	„	8	„	6	„	„	14

Üldse oli tütarlaste töid 556, poeglaste omi 500, kokku 1056.

Alljärgnevas vaatleme üksikasjaliselt kõnealuste kirjandite keelelist külge, peatudes esmajoones vigade juures. Tsiteeritud keelendile järgneb sulgudes kohanime lühend, kusjuures suurtäheline lühend tähendab tütarlapse, väiketäheline poeglaste tööd; kohanime lühenditele järgneb araabia number ühes tähega „k.“ näitab, kui mitmes kirjandis esineb kõnealune viga teatavas linnas (näit. Pr. 3 k. tähendab, et esitatud keelend leidub Pärnu 3 tütarlapse kirjandis).

I. Orfograafia.

On iseenesest mõistetav, et rohkem kui 1000 töös esineb igasuguseid õigekirjutusvigu, nende hulgas ka kõige jämedamaid, mida ei tohiks olla isegi algkoolilõpetajate töödes.

Tsiteeritagu kõigepealt vigu klusiilide vältel märkimises:

1) käisid eksamil Tartus.

2) neist oli 9 eksamil Tartus, 1 Rakveres.

tudvustama (T 4 k., t 4 k., Trt 2 k., Pl, Vlg, Trv, trv, V-M), *hävidati* (Trt), *aasda* (pd), *turisdide* (t), *üheksadeist* (T), *sõpranna* (T), *sõper* (t), *täientatud* (t), *tuntuvalt* (t), *kakskümment* (t), *kaartikesele* (vlg), *omatustelt* (vig), *kaunituselt* (Vlj), *visatusega* (r), *antsin* (Tr); *matunud* (J), *mötetult* (vr); *rukipõlde* (T), *karedaokaliste* (vr); *tagasihoidlikuses* (T), *ettevõtlikus* (ja *tööarmastus*) (trv); *suppelrand* (t), *suppellinnad* (T); *unustamatta* (T), *mainimatta* (t), *nentimatta* (Pr), *kuulutamatta* (pr); *orjaikke* (muutus raskemaks) (T), *pikki* (tolmuseid tänavaid) (t), *rukkis* (ains. nim.) (Trt, trt, h, Vlg), *südamlikkumate* (k).

Teiste konsonantide välte märkimisel on vigu tehtud tunduvalt vähem: *austraalane* (Trt 2 k., vlg), *kristalselge* (trt), *kül* (t, trv); *Sull* (pt); *sammuti* (vn) pro *samuti*; *meennub* (Vr); *varrustatud* (Trv).

Ühe Tallinna poeگلapse töös, mis osutub üldse keelelt nõrgimaks tööks, on kolmes sõnas kirjutatud diftongi järel kahekordne täht: *kauppade*, *kõikke*, *võittu*.

Raskemate vigade hulka kuulub ka kahekordse tähe kirjutamine konsonantühendeis: *kristallne* (T, Trt), *linnlased* (t), *tallinnlased* (t, Vlg), *hambavalu* ja *hambad* (t), *ottra* (t), *brünetne* (R), *violettsed* (Trt), *ettevõtlikkus* (Vlg), *kupplid* (Pd), *kaubaartikleid* (v-m); *õlekõrssi* (Pd), *ekskurssant* (h).

Vokaalide välte märkimises on eksitud ainult mõnes töös: *ja* (täendusena „jah“) (T 2 k., t, pr, Pl); *tomingas* (Pd).

Liide *-gi* pro *-ki*: *aimadgi* (pt), *asuvadgi* (t), *sündinudgi* (t), *maapindgi* (Vn), *kordgi* (Trt), *muudgi* (trt), *nüüdgi* (pt), *Kalevi-poeggi* (pl), *ekspordiksgi* (t); ümberpöörduvalt: *rohkemki* (vn), *piltiki* (Trv).

h väär kirjutamine (resp. väär ärajätmine) sõna algul: *tuluhallikas* (o), *harenemine* (t), *harenenud* (trt, Pr), *hüidsetest* (t), *tuulehiil* (vlg), *hilvesed* (E), (*tahet ja*) *hindu* (trt); *aned* (J), *arima* (vr), *palge-igis* (t).

Üksikuid vigu leidub j tarvitamises: *vaiunud* (T), *põlluharia* (T); *lojud* (t, N), *meije* (vlg).

ai asemel *ae*: *paenutama* (T, Tp, R), *paendum*a (T, t, m, J); *õe* pro *õõ*: *kadapakõesas* (T), *võeras* (t, trt).

Esineb ka sõnade valekohase poolitamise juhtumeid: *Aus-traalia* (T, t 2 k., m, R, r, V-M), *Austraal-ias* (t), *õpi-ksid* (t), *kirjelda-ksite* (T), *kaunistata-kse* (trt), *värvita-kse* (vn), *käia-kse* (Pr), *ümbri-tsevat* (M), *ümbri-tseb* (T), *vali-tseb* (t), *pro-tsent* (t), *maa-stikuline* (trt), *möö-blitööstus* (trt), *Idanaa-briks* (V-M), *Tartusse* (T), *Eesti-sse* (pl); *pin-dalalt* (V-M); *Selle-ks* (T).

Mitmes töös on poolitamisel eelmisele reale jäetud ainult üks täht: *i-lusam* (Trt), *a-vatud* (trt), *a-lal* (trt), *a-send* (trt), *a-sub* (tp); ka liitsõna poolitamisel: *Pärilo-lul* (trv). Kurioosumina olgu esitatud poolitus *gümna-asiumiks* (Trt).

Kuigi esiletoodud poolitamisvigadest kuulub enamik raskete hulka ja nende järgi võiks tekkida mulje, nagu oleksid meie keskkoolilõpetajad hoopis „kirjaoskamatud“, tuleb ometi arvestada seda, et seda laadi eksimusi on võrreldes tööde hulgaga ikkagi hoopis vähe (1056 töö kohta 31, seega umbes 3%) ja kümnes keskses kahekümnes seast (s. o. pooltes) ei esine ühtegi poolitamisviga.

Vigade rohkuse mõttes on lugu halvem võõrsõnade ortograafiaga. Nii ei oska kaks Pärnu poeگلast kirjutada isegi kooli nime, kuhu nad tahavad astuda: *gümnasium*. Viis õpilast (T

3 k., m, Pr) kirjutavad *muuseumi* asemel *muusium*. Eesti Vabariiki nimetatakse *temkraatlikuks* (k), *demograatlikuks* (T, t), ka *demokratlikuks* (vlg).

Võõrsõnades kirjutatakse tähti, mida võib tarvitada ainult võõrkeelsetes pärisnimedes: *Olympiaad* (t, Trt, r), *exportkaup* (t), *exporteerides* (K), *centrumiks* (Pt). Mõnele eksaminandile teevad rasuksi š ja ž: *kautžuk* (T), *dšungleid* (R), *dzungleid* (trt), *plääz* (t).

Liitsõnalistes või liitsõna-laadilistes võõrsõnades kaldutakse kirjutama p, t, k asemel b, d, g: varem esitatud *demograatlik* kõrval ka *katagombid* (Trt), *kongurentš* (T), *antiboodid* (t), *arhidektuur* (trt), *kondakt* (pr 2 k.), *adjudandi* (Trt); koguni *stadistika* (t).

Väär b, d, g või p, t, k sõna algul: *draditsioon* (Pt), *kraaniit* (T), *kruppidenä* (t), *priljant* (t), *pandele* (t), *pensiin* (Vlg), *tolomiit* (K); gips (13 töös), *baron* (t).

Muid vigu: *nahvta* (r) pro *nafta*, *sitron* (t), ka *sidron* (trt).

Kahekordne vokaal (ühe asemel): *põletusmaterjaaliks* (t), *kastään* (vn), *okeaan* (trv, Vr), *inventaar* (t), *portselaan* (pr), *paraleelism* (Trt), *apelsiin* (T, t, Trt, vr), *känguurusid* (trv), *känguruud* (r), *miljonääriks* (t). Vastupidised vead: *flora* (T), (*palju*) *kvartale* (Pr), *australlane* (vn), *geografiline* (Pl), *massivsete* (T), *petroleum* (t), *katedral* (T), *olümpiad* (pr), *intervju'ga* (T).

Raskusi teeb sõna *kuurort*, mille asemel võib leida *kuurord* (T, t), (*ühe*) *koorordi* (T), *suvekuurot* (vlg). Pro *landesveer* (EÕS-us -väär) kirjutatakse: *landeswehr* (T), *landesvehr* (vlg), ka *Landesvär* (k). Vigase kõnekeele mõjul leidub kahes töös (T, trt) *konstanteerima* (pro *konstateerima*).

Muid eksimused võõrsõnade ortograafias: *fosvoriiit* (T 2 k., trt, r, h), *korespondant* (T), *posteljon* (vlj), *mälestusmonomendid* (Vlj), *bannaane* (T), *tseluloos* (t), *tselluloose* (Trt), *elektrofitseerima* (r, v-m) pro *elektrijfitseerima*, *zoloogia* (n, K), *tehnikainstituud* (h), *politehnikum* (t) pro *polütehnikum*, *kultuura* (Vr), *välisvaluudi* (r), *sünfoonia* (Trt), *lutheri* (usk) (trt, Pr), *perjoodidega* (tp), *materjaalsed* (pl), *olümpiaatidel* (pl), *anektoote* (vlj), *trantsiitkaubandus* (t), *produktseerivust* (trt), *üleprodutsioon* (t), *distiplineeritud* (t), *attaak* (t), *basseerub* (trt), *pittoresksed* (T) pro *pitoresksed*. „Suleikomistuseks“ võiks pidada kummalist sõna *propganda* (vig) pro *propaganda*, kui see ei esineks korduvalt.

Kirjandeis leidub vigu ka k o h a n i m e d e ortograafias. Nii leidub õige nominatiivi *Tallinn* asemel õige mitmes eksamitöös *Tallinna* (Trt 2 k., trt, Pr 2 k., Vlj 3 k., Vlg 6 k., vlg, Trv, trv, R) — üldse 18 kirjandis (15 tütarl. ja 3 poegl.). Kahes töös (T, trv) on pealinna nimi kirjutatud ühe n-ga: *Tallin*. Veel sagedamini on eksitud Kuressaare nimega: nimetavaliselt *Kuresaar* või *Kuresaar*, ka omastavaliselt, kuid ühe s-ga: *Kuresaare* — üldse 51 kirjandis (30 tütarl., 21 poegl.). Nimetavakujuliselt *Petser* on kirjutatud korduvalt oma linna nime üks Petseri tütarlaps; seevastu esinevad ekslikult genitiivis *Pühajärve* (T, Vn, Vlg, vlg) pro *Pühajärv* (järve nimena) ja *Naissaare* (R) pro *Naissaar*.

Arvatavasti E. Wilde romaani „Kui Anija mehed käisid Tallinnas“ mõjul on rohkesti eksitud Haanja nimega: *Hania* (t), *Haanija* (T, V-M), *Haania* (T, Pt), ka *Hanja* (t); ühes töös (Trv) leidub expressis verbis: *Anija kõrgustik*. Vene mõju tuleb nentida *Narova* (T, h) puhul. Rahvakeele häälendamisele vastavalt kirjutatakse 7 töös *Pürita* (pro *Pirita*). Sõna etümoloogia kohaselt kirjutab üks eksaminand (v-m): *Haabsalu*.

Muud komistused Eesti kohanimes: *Hapsalu* (t, V-M), *Ottepää* (T 2 k), *Irposka* (t), *Pantivere* (Trt), *Ruhno* (t, trt 2 k., Pr) pro *Ruhnu*, *Ülemeste* (T), *Oleveste kirik* (v-m), *Taagepere* (vlg) pro *Taagepera*, *Bakri saar* (Trt), *Batkuli trepp* (Trt).

Ka v õ r a m a a l i s t e k o h a n i m e d e ortograafias on mõnel korral eksitud. Kuues töös on pikkade vokaalide märkimisel kirjutatud kahekordse tähe asemel ühekordne täht: *Urali mäed* (Trt, Pl), *Donau* (t, trt), *Europa* (T, R); ühe Rakvere tütarlapse töös (ka mustandis) leidub muide *eerooplasi*. Saksa keele mõjul kirjutatakse *Schveitz* (Vlg) ja *Neapoli* (t) pro *Napoli*. Veel mõni komistus: *Nürbergist* (t), *Kopenaagenist* (vlg), *Sidnei* (vlj, Pt), *Pelgia* (R).

Isikunimedest mainitakse eksamitöis kõige sagedamini Konstantin Päts'i; kõigist lugupidamise- ning aukartuse-avaldustest hoolimata ei osata ometi kirjutada tema esmine: *Konstantiin Päts* (t 2 k., Trt, V-M, k, pr, Pl, Pt), *Konstatiin Päts* (Trt, r). Muud veel isikunimed ortograafias: *Liidia Koidula* (R), *Kreutsvald* (vn), *Kreuzwald* (Trt), *Faehlman* (Trt), *Konradt Mägi* (Pr), *Starkopff* (Vr), *Lutteri mööblivabrik* (vlj), *Gustav Aadolf* (T).

Pärisnimede ortograafiaga on tihedalt seotud ka s u u r e ja vä i k e s e a l g u s t ä h e küsimus. See ortograafia-ala näib olevat paljudele päris „kõvaks pähkliks“, iseäranis rahvaste ja riikide nimede kirjutamisel. Nii kirjutatakse valesti väikese algustähga: *eesti maad* (Pr), *eesti pind* (T, Vlj), *eesti kõrgeima mäe* (R), *eesti kultuurilised keskused* (trv), *eesti mudavannid* (T), *eesti talv* (vlg), *eesti ilu* (t, vlj), *eesti elu* (trt), koguni *eestis* (T, t, Trt, Vlg, trv, R). See oli *eesti*, *ilus eesti* (t); ka *eestimaa loodus* (T) või lihtsalt kohanimena *eestimaa* (t 2 k., r). Üldse on kirjutatud *eesti*, *eestimaa* ekslikult väikese algustähga umbes 50 kirjandis! Samalaadilisi vigu leidub ka teistes kohanimes: *vene keiser* (T), *taani kuningas* (T 2 k., t), *rootsi kuningas* (T, trt), *vene piir* (T, t, Vlg), *sõome laht* (T, R), *läänemeri* (t 2 k., pr, Vn), *rootsi aeg* (trt 2 k., tp, vr), *vene aeg* (trt, vr), *europa kultuurmaad* (Pr), *europa riigist* (t), *balti riigest* (trt), *austraalia suvi* (vn), *austraalia elu* (trt), *(kauge) austraalia* (vlg), *(asub) virumaal* (t), *mulgimaa* (h), *venemaa* (t, Vr) jt.

Paljudele õpilastele on sünnitanud raskusi liitsõnaliste, sidekriipsuga kirjutatavate kohanimed suure algustähe küsimus: ei teata kindlasti, kas kirjutada suure algustähga liitsõna mõlemad pooled või ainult põhisõna. Mitmes töös leidub ebajärjekindlusi, veel rohkem aga vigu: *põhja-Eesti*, ka *põhja Eesti* (T 5 k., t, Trt 2 k., Pr), *lõuna-Eesti*, ka *lõuna Eesti* (T 5 k., t 3 k., Trt, Pr, Vr), *kesk-Eesti*, ka *kesk Eesti* (T 2 k., Pr, Vlg), *kagu Eestis* (pt), *ida-Virumaal* (trt), *põhja Euroopas* (T 2 k.), *kesk-Euroopas* (t), *kesk-Aasia* (trv); vastupidi: *Põhja-euroopas* (pt), *Narva-jõesuu* (t 2 k.). Mõnes kirjatöös on koguni liitkohanime mõlemad osad kirjutatud väikese algustähga: *(Sõitsid ringi) põhja-eestis* (T), *põhja-eesti rannikul* (T), *lääne-euroopa* (t, trt 2 k.), *idaeuroopa* (t).

On eksitud ka *Maailmasõja* algustähga: *maailmasõda* või *maailma sõda* (T 2 k., t 11 k., Trt 5 k., trt 5 k., o, pr 5 k., vn, pl, vlg, Trv 2 k., pt, vr 3 k., H, k 2 k.), ka *ilmasõda* (t 5 k., pr, vlg, R); üldse on eksitud selle sõna algustähga 49 kirjandis. Üks Tallinna poeglaps kirjutab: *põhjasõda*, teine koguni: *põhja sõda*.

Mõned eksaminandid kirjutavad pärisnimelise atribuudi pärisnime kõrval väikese algustähga: *suur Munamägi* (t, Trt), *suur- ja väike Munamägi* (Trt), *väike ja suur Bakri saar* (Trt), *pika Hermaniga*

(Trt), paks *Margareta* (Trt); *Aleksander esimese poolt* (T), *Peeter esimest* (v-m).

On eksitud ka asutiste mitmesõnalise nime algustähtede kirjutamises: *Eesti Rahva muuseum* (T, t, trt 2 k.), *Eesti Tervishoiu muuseum* (T). Terve rida õpilasi ei oska kirjutada isegi oma kooli nime: *E. N. K. S. Tütarlaste keskkool* (Trt 5 k.), *E. N. K. S. tütarlaste keskkool* (Trt 3 k.), *Tartu Tütarlaste keskkool*³ (Trt 5 k.), *Tartu tütarlaste keskkool*³ (Trt 2 k.), *Tartu linna keskkool*³ (trt 3 k.), *Narva linna Keskkool* (N 2 k.), *Zeeh Tütarlaste erakeskkool* (R); Tallinna ja Nõmme teis sellelaadilisi vääratusi ei leidu, sest seal ei märgitud eksamitööle kooli nime.

Hoopis taunitavad on vead nagu *emajõgi* (trt), *toompea* (t) ja *rusalka kaju* (T), kus väikest algustähte ei saa kuidagi vabandada.

Lõppeks pole huvitusest nentida, et väga paljud eksaminandid ei näi teadvat, et kirjades tuleb kirjutada *Sina* ja *Teie* suure algustähega. Väikese algustähega *sina*, *sinu*, *sulle* jne. (pro *Sina* jne.) leidub üldse 83 tütarlapsel ja 111 poeglapsel, kokku 194 töös. Kolmes kirjandis (T, t 2 k.) esineb ka *teie* (pro *Teie*); niisiis on selle elementaarse viisakusreegli vastu eksitud üldse 197 kirjandis (18,7% üldarvust).

Hulgaliselt leidub eksamitöis ka vastupidiseid vigu: üldnimedes on väikese algustähe asemel tarvitatud suurt algustähte. Algame kohtade, rahvaste, riikide jne. nimedega, mis pole seotud teatava geograafilise üksusega, vaid esinevad omadussõna (ka nimisõna) tähenduses: *Eesti keel* (t, pr), *Soome keel* (t, trt), *lõuna-Eesti keelemurre* (Pr), *põhja-Eesti keelemurre* (Pr), *Eesti rahvas* (t 4 k., Trt 2 k., R), *Soome-Ugri rahvad* (T 5 k., t 8 k., Trt, trt 3 k., Pr, pr, vn, Vlg, vlg, h, pt 2 k., Vr 2 k., vr 2 k., k 2 k.), *Soome sugu rahvad* (Pt), *Soome sugu* (trv), *Soomesugu* (k), *Mongoli tõust* (T), *Eesti kirjandus* (Trt, trt), *Eesti luuletajate* (Trt), *Eesti raamat* (pt), *Gooti stiil* (T, t, N), *Eesti rahvariided* (Pr), *esimene Eesti tütarlaste emakeelne kool* (Trt), *Eesti süda* (R), nn. „*Eesti jonn*“ (trt), *Kreeka-Rooma ja Ameerika vabamaadlus* (vlj).

Nagu näeme, osutub suur ja väike algustäht riikide, rahvaste, maade, keelte jne. nimetustes eesti ortograafia „raskesti seeditavaks“ küsimuseks, mida on korduvalt konstateerinud ka paljud eesti keele õpetajad. Kas poleks otstarbekohane siin ette võtta mõningad reformid lihtsendamise suunas?

Tihedas seoses eelnevatega on ka vea-juhtumid lane-liitelistes rahvust ja päritolu väljendavates üldnimedes: *Eestlane* (vn, trv), *Soomlased* (t 2 k.) jt. — üldse 14 kirjandis.

Õige mitmes töös on pärisnimedeks peetud mitmesuguseid liit-sõnalisi üldnimesisid, mille täiendsõnaks on ilmakaare-nimetus: *Põhja-maa rügid* (T 2 k., t 3 k., Trt 2 k., trt, Pr, pr 2 k., Vlj 2 k., vlj, vn, Pl, Vlg, vr, R 2 k., j) — üldse 21 kirjandis, *Lõunamaa* (Trt, trt, Vr), *Põhjarand* (j), *Põhjarannik*, *Põhja-rannik* või *Põhja rannik* (T, Trt 5 k., trt 2 k., V-M), (*Läänemere*) *Idarannik* (Trt), (*mööda*) *Põhja-kallast* (T), *Idapoolkera* (T), *Põhja-poolkera* (trt 2 k., Vlg, vlg), *Lõunanaabriks* (t), (*Eesti*) *Lõunapiir* (Trt), *Põhjanabale* (trt), *Idaosas* (K), *Lääneosas* (K), *Lõunaosas* (K). Mõnes töös kirjutatakse ka lihtsad ilmakaare-nimetused suure algustähega: (*hakkasid lii-*

³ kooli ametlik nimi.

kuma) Läände (t), Läänest (trt 2 k.), Idast (trt, pr), Lõunas(t) (trt, pr, j), Põhja(s) (t, Trt 3 k., trt, pr, Vlj, Vlg, trv, Vr, j).

Valesti pärisnime-taoliselt (suure algustähega) on kirjutatud veel järgmised kohta tähendavad üldnimed: (Eesti on) Vabariik (T, vr 2 k., k, Pt), (Eesti on) Iseseisev Demokraatlik Vabariik (Trt, trt 2 k.), (Eesti) Demokraatlik Vabariik (T, r, Pt), Vaba Eesti (n), (Tartu, meie) Ülikoolilinn (T 2 k., Vlg, K), (Minu) Kodumaa (T, vr), (oma) Sünnimaast (vlj), Suur Veetee (Trt), (põhjapool) Ekvaatorit (t), (Loodi) Uue Rüügi (n), (Eesti kõrgeim) Mägi (Vlg).

Veel „täbaram“ on lugu sõnade kokku- ja lahkukirjutamisega. Kahtlemata kõige raskem on nimisõnade õige kokkukirjutamine. Tuleb kohe nentida, et üldnimede puhul on eksaminandidel väga suur tendents lahkukirjutamise poole, ja seda liiki vigu on eksamitöis mitu korda rohkem kui ekslikke kokkukirjutusi. Kõige sagedamini on eksitud muidugi juhtumeil, kui liitsõna esimene pool (nn. täiendsõna) on omastavas käändes.

Paljudel on viga juba töö pealkirjas: Eksami töö (9 õpilasel) ja keskkooli õpilasele (39 tüdriku ja 72 poeglu, kokku 111 töös, kusjuures Haapsalus on 22 eksaminandist selle sõna õigesti kirjutatud ainult 3 tüdriku ja 1 poeglaps).

Samatüübilisi vigu (nn. definitiivne täiendsõna): ülikooli haridus (Trt, vlj, Pr), risti usk (T, Trt), muusika kool (T, Trt, vlg), tehnika instituut (t 3 k., trt, vlg), okaspuu mets (T 2 k., Vlg, Vlj, Pr, pr), ristikeha põllud (Trt), pae sein (trt), lille vaip (t), lambi hari (t), ema keel (t, Trt, v-m), surnuaia püha (Trt), jaanuari kuu, märtsi kuu jt. kuude nimed (T, t, Trt, k, Pr, Vn, Pd), väljaveo artikkel (t, trt, v-m, pl), šokolaadi vabrik, telefoni vabrik, isemendi vabrik jts. (T, t 4 k., Trt 3 k., trt, Vlj, H, vlg, Pr), põlevkivi tööstus, puuvilla tööstused jts. (T, t, Trt, trt, Pr, pr, Trv, Vlg, vlg, V-M, v-m) ja väga palju teisi.

Iseäranis sagedad on eksimused liitsõnade puhul, mille täiendsõnaks on ilmakaare nimetus: põhja osa, ida osa jts. (T 4 k., t 3 k., Trt 7 k., trt 4 k., Vlg, vlg, Vlj 3 k., vr, pd, Pr 2 k., k, Trv), põhja püür (t, Vn), ida kallas (T, t, tp), põhja naaber (trt) jt. Üldse esineb säärseid vigu umbes 60 kirjandis.

Vähem vigu leidub objektiivse täiendsõna kokkukirjutamise alal. Ekslikult on lahku kirjutatud järgmised sõnad: kodu kaunistamine (Trt, m), maa harimine (Trt), põllu harimine (Vlg, vlg), palgi parvetamine (vr), riide kudumis tööstused (v-m), isamaa armastus (T 2 k., t 2 k., Trt), kodumaa armastus (R), kirja vahetus (T); isamaa armastajad (t), päikese kummardajad (t), keskkooli lõpetajad (T), looduse kirjeldaja (T), õli tootja (t), elu andja (Vlg).

Hoopis taunitav on sõnade lahkukirjutamine siis, kui täiendsõna on nimetavas käändes. Neid vigu leidub mõnekümmes eksamitöös: selg roog (m), kuld võtmed (T), portselaan kaup (pr), paekivi müür (t), asfalt teed (t), asfalt ja bituumen teid (t), moreeni kingustikud (trt), süda linn (T), leht puud (vn), sega mets (trt), leht ja sega metsad (Pt), tekstiil tööstus (T), kultuur rahvad (t), kultuur põllu- ja heinamaad (T), alg kodu (Trt), hiigel pilvelõhkujad (Vr); rohkesti on ekslikke lahkukirjutusi us-lõpuliste täiendsõnade puhul: iseseisvus ajastu (t), vabadus võitlus (Trt), imetus objekt (t), haridus olud (Pt), karjandus maa (j), majandus

elu (t), *loodus varad* (Pt), *enamus rahvas* (Trt) jt. Leidub ka rida *pea-* lahkukirjutusi: *pea tuluallikas* (t, Trt, trt), *pea leivaviljad* (T), *pea rahvas* (H) jt. — üldse 10 kirjandis.

Täiesti andestamatu on aga s-lõpulistest konsonant-tüvelistest täiendsõnade lahkukirjutamine põhisõnast: *sissepääsemise eksamid* (T), *ohverdamise kohad* (vlg), *linnastumis ajajärk* (t), *riide kudumis tööstused* (v-m), *välis riikides* (Vlg), *muinas jäänused* (m).

Neljas töös on põhisõnast lahku kirjutatud sõnad *era*, *puht* ja *kesk*: *era koolid* (T), *puht eestlased* (Vlg), *puht lehtpuumetsi* (trt), *kesk linnast* (H).

19 lahkukirjutamisviga on tehtud liitsõnadest, mille põhisõnaks on nimisõna (enamasti teonimi) ja täiendsõnaks mingi abisõna: *juurde kündmist* (r), *sisse astumiseks* (T), *välja töötamine* (t, trt), *ette võtetes* (vn), *külge tõmbejõud* (vlg), *välja veoks* (Vr), *tähtele panu* (Vlg), *siia sõiduks* (trt), *siia tulekuni* (T) jt.

Veel mõned eksimused teonimisõnalise põhisõna puhul: *tundma õppimiseks* (T, t), *käima panemiseks* (T, v-m, Pr), *(taude) päriseks ostmine* (trt).

Mõned õpilased ei tarvita sidekriipsu juhtumeil, kui ühel põhisõnal on kaks täiendsõna: *sadama ja tööstuslinn* (t), *nii karja kui ka põllusaadusi* (j), *suvitus ja turismimaana* (pr), *kesk ja kutsekoolid* (H) jt.

Nagu mainitud, esineb eksamitöis nimisõna ja tema täiendi ekslikke kokkukirjutusi tunduvalt vähem. 33 eksamitöös on järgneva sõnaga kokku kirjutatud *eesti*, *soome*, *saksa*, *vene* jts. sõnad: *Eestirahvas* (t, trv, trt, v-m), *ugrirahvad* (t), *soomesugu* (t 2 k., k), *venekeel* (R), *vene- ja saksa keel* (Vlg), *inglisekeel* (t, R), *venekirik* (T), *veneusu kirik* (T), *Rootsiaeg* või *rootsiaeg* (t 2 k., trt 2 k., tp 2 k.) jt.

Nimisõnaline täiend on oma põhisõnaga ekslikult kokku kirjutatud veel järgmisil juhtumeil: *kesklinnatänavad* (T), *(Haapsalu) lossiaknal* (t), *linnaservad* (R), *kodumaa-muld* (T), *(teiste) maailma-mägedega* (Vlj), *linnaümbrus* (pt), *langeva veejõul* (Vr), *tundaega* (vn), *Iseseisvusesaavutamise* (Trt), *vabariigivalitsus* (Pl 2 k., trt, R, k, K), *vaenlasteväed* (tp), *puudelehed* (Vn), *kalameestekujudega* (vlj), *sõjavägedeülemjuhataja* (Pl), *kihelkondadevanemad* (Trt), *ärkamisajategelasi* (m), *nooremapõlvesindajad* (m), *maailmasõja-ajal* (t), *Haridusseltsikool* (o), *ajajooksul* (t 5 k., N, R, r 2 k., tp, Vn, pr), *kirjateel* (t 2 k., h, trv), *nii kaubanduse- kui ka riigikaitseisukohast* (trt).

Leidub töid, kus isegi omadussõnaline täiend on oma põhisõnaga ekslikult kokku kirjutatud. Täiend on sel puhul enamasti ainsuse nimetavas või omastavas käändes: *(Eesti on oma pindala poolest) väikemaa* (trt), *(see on) vanaasi* (Trt), *seadusandlikvõim* (t, Trt), *täidesaatevõim* (Trt), *põllutulusduslikriik* (Pr), *põllumajanduslikriik* (Pl), *ajaloolinelinn* (T), *aluminepool* (t), *paenekallas* (K), *tuhatkorda* (Tp), *mitukorda* (R, vlj), *kõikaeg* (Pt), *muuosa* (T), *suuremosa* (T, H), *kõrgemharidus* (Vlg); *võõravalitsuse ajal* (Trt), *elavloomuga* (vlg), *mereliseilmega* (T), *vaiksevooluga* (T), *(oma) keemilisekoostise poolest* (k), *uueaaja* (T, Pr), *suureaosa* (t), *vanemapõlve* (pr), *nooremapõlvesindajad* (m), *kolmeteistkümnesaajandi* (vr), *tuhandejärve maaks* (trv, Trv, Trt), *meiema* (k), *selleaja* (k). Esineb juhtumeid, kus täiend on koguni mõnes muus käändes (või arvus): *igapäevasestöös* (t), *tulun-*

duslikkudestoludest (t), *suurelmääräl* (k), *ühelmeel* (tp), *ühelajal* (trt), *omalajal* (Vr), *igalajal* (pr), *tolajal* (t. 2 k.), *selajal* (T, trt, Tp), *viimaselajal* (R), *vabalajal* (t, R), *vanalajal* (trv), *selmääräl* (Trt), *sekskorra* (t), *mõneskohas* (Trt, Pt), *suvihaljadpuud* (T), *soojalemaale* (Pd), *poliitilisedhuvid* (Pl).

Eri rühma moodustavad juhtumid, kus omadussõnaline täiend on ühendatud põhisõnaga sidekriipsu abil: *kirju-elu* (T), *kuldne-põli* (Trt), *kaubanduslikus-läbikäimises* (Trt), *rahvusliku-ärkamise ajastu* (t), *rahvusliku-romantismi nimetust* (m), *(armastus) võõra-maa vastu* (T), *võõramaalist-toredust* (T), *halli-sulestikuga* (T), *(üle) 50-meetri* (t), *igal-aastal* (pt).

Kui küsida, kuidas on üldse võimalik, et rida keskkoolilõpetajaid kirjutab isegi harilik omadussõnalise täiendi põhisõnaga kokku, kuigi sõnal puudub täiesti liitsõna mõiste, s. o. kokkuliidetud sõnal poie omaette tähendust, — siis näib põhjus seisvat selles, et eksami-ärevuses meenub õpilasel grammatikas leiduv reegel, et sõnad tuleb kirjutada kokku siis, kui täiendsõna vastab küsimusele: missugune? (näit. *vallamaja*) ja lahku, kui ta vastab küsimusele: kelle? mille? (näit. *valla maja*); seejuures aga unustatakse, et antud reegel on kehtiv ainult juhul, kui täiendiks on nimisõna (ainsuse omastavas käändes), mitte aga omadussõna puhul. Tegelikus koolitöös on nende ridade kirjutaja sellelaadilisi eksiarvamusi kuulnud õpilaste suust korduvalt.

Kui üldnimede puhul tuli eksamitöis nentida liigset lahkukirjutamis-tendentsi, siis võib pärisnimede kirjutamisel märgata just vastupidist kallakut: ekslikke kokkukirjutusi on märksa rohkem kui ekslikke lahkukirjutusi.

Eksamitöis on ekslikult kokku kirjutatud: *Soomelaht*, ka *Soome-laht* (T 19 k., t 23 k., Trt 7 k., trt 9 k., trv, Vlg 2 k., Pt 2 k., N, R 3 k., r 3 k., V-M 2 k., tp, Pd, Vn, vn, Pr, pr 2 k., h 2 k., K, k 3 k. — üldse 85 kirjandis), *Narvajõgi* (T 2 k., t 2 k., Trt 3 k., trt, Vlg 3 k., r, V-M, v-m 2 k., Vn), *Pärnujõgi* (T 2 k., Trt 3 k., trt, Vlg, vr, r, V-M, k), *Jaani-kindlus* (Trt), *Petseriklooster* (t), *Raadinõis* (T 3 k.), *Toompealoss* (t) jpt.

Ekslikult lahkukirjutatud koanimesid: *Lääne meri* (T 3 k., t 5 k., Trt, trt, trv, vr, r, Pd, vlj, Vn, Pr, k — kokku 18 töös), *Põhja laht* (h), *Võrts järv* (T 2 k., Trt, Trv), *Põhja Eesti*, ka *põhja Eesti* (T 3 k., t, Trt, trt, R, pd, vlj, Pr), *Lõuna Eesti*, ka *lõuna Eesti* (T 6 k., t 2 k., Trt, trt, pd, Trv, R, r, Vn) jt.

Eksamitöis on sageli lahku kirjutatud liitsõnad, mille põhisõnaks on omadussõna. Iseäranis palju on eksitud *ne-* ja *line*-liiteliste omadussõnade puhul, kuigi nende kokkukirjutamist on juba algkoolist peale õpitud ja rõhutatud. Seda liiki vigu leiame sagedamini omadussõna *aastane* puhul (*kolme aastane, kahekümne aastaseks* jt.): T 3 k., Trt 12 k., trt 3 k., h 2 k., Trv, V-M. Kui sel puhul arvsõnaline täiendsõna on kirjutatud araabia numbriga, siis pole osatud sellele lisada sidekriipsu (*4 aastane, 700 aastane*, ka *18ne aastane, 19ne aastane* jt.): T 6 k., t 2 k., Trt, trt 2 k., R 6 k., r 2 k., pt, Vlj, pr; korduvalt on sidekriipsu asemel tarvitatud punkti (*16. aastane, 700. aastast* jt.): T 2 k., t 3 k., Trt 2 k., R, h. Kõiki neidsamu seiku tuleb nentida ka omadussõna *klassiline* puhul: *kolme klassiline, nelja klassiline* jt. (T, Trt 2 k., trv 3 k., vlg, pr), *4 klassiline, 6-e klassiline* jt. (t, Trt 2 k., trt, N, J, Vlj), *4. klassiline, 5. klassiline* (trt, N). Muid ekslikult lahkukirjutatud *line-* ja *ne*-liitelisi omadussõnu: *10 kuune* (R), *mitme kilomeetriline*

(Pd), üle miljonilise rahvaarvuga (v-m), ida poolsel kaldal (t), ühe vanused (R), kümne kordselt (tp), tähelepanu väärsemaist (trt) jt.

Muud ekslikult lahkukirjutatud liitsõnalised adjektiivid (resp. partitsiivid): *metsa vaesed* (T), *kärestiku rikkad* (T, t, Pr), *vaheldus rikas* (vr), *savi ja mustamulla rikkamaks* (Pd), *Jumala kartlik* (t), *tähelepanu vääriv* (trt, Vlg), *tulu toov* (trt), *vilja kandvat* (mulda) (trt), *tuld purskavaid* (mägesid) (Trt), *ümber töötav* (trt), *kätte saadavam* (Trt), *abi valmid* (Trt), *kirja oskamatud* (trv), *kindla iseloomulikuks* (t), *maailma kuulsat* (T), *edasi püüdlিকে* (Pt), *tagasi hoidlik* (Vn), *hüгла suur* (T), *ime lühike* (vlj), *ime väikestena* (H), *mitte söödavaid* (Vn), *mitte sunduslik* (Vlg), *mitte laevatavaiks* (T), *puht praktiline* (pr), *puht materiaalseid* (N).

Ekslikult on kokku kirjutatud: *ütlematailus* (pt), *tohutupaks* (T), *tohtusuaured* (t, Vlj), *määratusuur* (Pl), *samahea* (t), *pro niisama hea, samakõrgeid* (Vlg), *samavanadest* (trv), *niipaljudki* (t), *kõigesuurem* (K), *kõigeparem* (t 2 k.). Tarbetu sidekriips: *teiste maade-vaheline* (T).

Asesõnade kokku- ja lahkukirjutamises on eksitud ainult üksikuil juhtumeil. Ekslikult on lahku kirjutatud: *iga üks* (T), *igat üht* (j), *see sama* (t); ekslikult kokku kirjutatud: *niimõnigi* (N, H, Vn), *mittemillegi* (pr), *mitte-midagi* (trt).

Ka arvsõnade kokku- ja lahkukirjutamises on eksitud harva, mis on tingitud küll eeskätt sellest, et arvused on enamasti märgitud numbrite abil. Ekslikult on lahku kirjutatud: *kahe kümne* (Trt), *paari kümne aasta eest* (T), *kahe saja* (vlg), *kolme saja* (T, t), *üks sada tuhat* (t), *paari saja* (t), *mitu sada* (Pr), *mõni sada* (Pt); ekslikult kokku kirjutatud: *kakskümmendüks* (Pr), *kakskümmendkuus* (trt), *nelikümmendviis* (T), *kahekümneneljandal* (trt, trv), *sajakolmekümne* (trv), *üle neljakümnetuhande* (trt), *nelikümmendüheksatuhat* (pt), *paarituhande* (t), *mitutuhat* (t 2 k., trv), *mitmetuhande* (t, trt).

Kuigi liitpöördõnade kokku- ja lahkukirjutamise reeglid on väga lihtsad ja kergesti meelepeetavad, leidub eksamitõis siiski rohkesti eksimusi nende vastu. Õpilastel on kalduvus kokku kirjutada pöördelisi muuteid, iseäranis liitvormides: *oleme kokkuvarisenud*, *oled läbielanud*, *on väljarännanud* jt. (T 2 k., t 9 k., Trt 3 k., m, vlg 3 k., Vr, vr, R 2 k., tp 2 k., vn 2 k., pr, K), *olla ... aluspandud* (*praegusele kloostri*le) (Pt); (*kui tornid*) *polnud veel kokkulangenud* (R); *on kokkukorjatud*, *on väljamüüdnud*, *on läbiõimitud* (T 4 k., t 2 k., Trt, trt 3 k., Vr, R, pr 2 k.); *saab ümbertöötatud* (k). Ka muis finitiseis vormides: *sisseveame* (t), *läbivoolab* (trt), *väljanäen* (N), *kordasaadab* (pd); *mahakukkusid* (vn); *ümbertöötatakse* (T, Trt, H), *kallaletungitakse* (trv).

Korduvalt on kokku kirjutatud ka infinitiivid: *da*-infin.: *ettekujutada*, *tähelepanna*, *arusaada*, *tagasivaadata* jt. (T 6 k., t 6 k., trt 3 k., Trt, M, m, o, Vlg, vlg 2 k., trv 2 k., vr, n, V-M, vn, Vlj, vlj, k — üldse 31 eksamitõös); samuti: *allatulles*, *väljaastudes*, *sissekukkudes*, *allavoolates* jt. (T 3 k., t, Trt, o, vlg, Vr, Pd, n, R, vlj, h — kokku 13 tõös); *ma*-infin.: *lugupidama*, *läbikäima*, *ülesehitama* jt. (T, t 3 k., Trt, trv, pr 2 k., vn — 9 kirjandis); *ma*-infin. muud käanded: *väljasuremas* (pr), *tähelepanemata jäeti* (t), *koguni pallimängimas* (R).

Mõnes töös on lauseid lühendavad partitsiibid ekslikult kokku kirjutatud: *valge loss, ülekullatud päese säruga* (T), *väljaarvatud* (T 2 k., Trt, Vlg 3 k., vr, r, pr). *Väge juurdetoonud, vallutasid sakslased ... Läti* (t).

Üldse on verbivormide valesti kokkukirjutamisi 112 kirjandis!

Mitmel puhul on liiale mindud täiendina esineva partitsiibi kokkukirjutamises: *kaldalkasvavate pajude* (T), *maasüdamesasuvast Võrtsjärvest* (T), *kaugelasuvale-sõbrannale* (Vlj), *maadkattev lumi* (T), *vabadustihkava orja* (R), *vabadustigatsevate eestlaste* (r), *nädalaid- ja isegi kuid-kestvalt reisidelt* (Pl), *vallutada-tahtvate* (t), *talvestülpinud inimesele* (tp), *selgakogunenud tolmi* (vlj), *rahvaletuntud laul* (Vn); *koguni järvede allolev maaala* (V-M), *seni kõlbmatunaseisnud maad* (k), *vähe kaugemal-asuvale* (pr).

Et täiendina esinev partitsiip (küsimus: misugune?) kirjutatakse kokku, see peaks teada olema juba algkoolilõpetajaile; seepärast on seda laadi vead eksamitois taunitavad: *all olevale järvele* (t), *vastu pidavad* (vn), *tähelepanu väärivaist* (t), *järele jäänud kannud* (trt), *viltu vajunud seintega* (r), *küüru vajunud selg* (T), *küüru vajunud rauku* (t), *küüru vajunud esivanemaid* (Tp), *laialt paisatud kivid* (T), *maha jäetud osad* (t), *ülal mainitud linnade* (Trt).

Kolme Tallinna tütarlapse töös on ekslikult lahku kirjutatud ka öeldistäitena esinev partitsiip: *... on loov ja edasi viiv. Eriti on see tähele pandav. See on ka aru saadav.*

Abisõnadest on eksitud kõige sagedamini sõna *pool*, *poole* ja *poolt* kokku- ja lahkukirjutamises. Paljudes eksamitöodes kirjutatakse *poole*, *pool*, *poolt* eelneva käändsõnaga kokku: *põhjapool*, *-e*, *-t* (T 5 k., t 10 k., Trt 4 k., Vr, vr, Pt, pt, R, v-m, Vn, Pr, pr, K 2 k., H), *lõunapool*, *-e*, *-t* (T 6 k., t 8 k., Trt, o, vr, R, r, Pd, Vn, Pr, pr, H), *idapool*, *-e* (T 2 k., t 3 k., Trt, trt 3 k., Vr, Pt, R, pd, 2 k., H), *läänepool*, *-e*, *-t* (T 2 k., t 4 k., Trt 2 k., Vr, Pt, pt, Vn, Pr, pr 4 k., H), *igal(t)pool(t)* (T 4 k., t 7 k., Trt 3 k., trt 5 k., Vlg 4 k., vlg, Pt, R 2 k., tp 3 k., vlj 2 k., Vn, Pr, pr, K), *kahel(t)pool(t)* (T 2 k., Trt 2 k., vlg, Pd), *ühel(t)pool(t)* (t, N, Pr), *teisel(t)pool(t)* (T, t, k., Trt 2 k., trt, m, Trv, N, r 2 k., pr 2 k., vn), *kummalgipool* (N), *mõnelpool* (T, Trt, trt, Vlj), *minupoolt* (t), *temapoolt* (N), *omaltpoolt* (Pr), *merepoolt* (T, t), *maapoolt* (t), *taevapoole* (Pt, r), *päikesepoole* (Tp), *kevadepoole* (Trt), *lõpupoole* (pd).

Paaris töös on seevastu *pool*, *poole*, *poolt* kirjutatud abisõnust lahku: *siin pool* (R), *sinna poole* (T), *kuhu poole* (n), *taga pool* (T), *väljas pool* (r).

Mitmed õpilased on tagasõna eelneva sõnaga kokku kirjutanud: *adrataga* (m), *järve-taga* (trt), *põrandaalt* (tp), *jalgealla* (T), *maaall(a)* (t, pl, Pt), *maasees* (vn), *mäeotsas* (t), *jõekohal* (n), *pääkohal* (vr, K), *merdkaudu* (t), *mereääres* (T 2 k., Trt, Vlg, vlg, vr, R), *mereäärde* (Trt), *metsääres* (R), *teeääres* (t), *veteeääres* (Vn), *jõeääres* (vr), *kohapeal* (t), *maapeale* (t), *veepääl* (m), *sellepeale vaatamata* (t, Trt, J), *sellekohta* (trt), *sellepoolest* (T, t, V-M, pr), *arvupoolest* (t), *huvipärast* (t), *rõõmupärast* (r), *päikesekäes* (trt); ka eessõna: *Ülepoole meie riigi piirist* (trt), *üleilma kuulsaid* (vr), *ülekõige* (vlg, Vr 2 k., Tp, k), *enneseda* (R).

Mõnes kirjandis on kirjutatud kokku abisõnad, mis EÖS-us ja VÖS-us on normeeritud lihtsõnadena: *veelkord* (T

2 k., R, Pr), *ehkküll* (T, h), *vistküll* (Pr), *niiet* (Vn), *niirohkesti* (pr), *justkui* (t, Trt, vr), *kasvõi* (t), *samakauigel* (trt), *samapalju* (trt 2 k.), *samahästi* (Pl), *liigapalju* (t), *niihästi* (kui saan) (t), (nii linnas) *kuika* (maal) (t), (nii välimuse) *kuika...* (Vlj), *õige-pea* (t), *Ah-ja!* (Vr), *Ah-ja!* (Pl).

Sagedamini on aga liitsõnalised mäarsõnad kirjutatud lahku: *siin kohal* (trt), *siin juures* (T, R, pl), *siit peale* (T, t 2 k., Trt), *kõige pealt* (T, Trt), *mis tõttu* (T, Trt, trt, Pt), *see tõttu* (trt 2 k., pl), *see vastu* (trt), *selle vastu* (t), *nii samuti* (T, t), *nii hästi* (eestlastele kui ka) (Vlg), *nii siis* (Trt, trv, Vlg, vlg, R, pr), *nii öelda* (Trt, Vr, J), *sellegi pärast* (R), *seegi pärast* (trt), *seal samas* (T), *sealt samast* (T), *tumeda võitu* (T), *ime kiiresti* (Trt), *otse kui* (Trt), *see kord* (O), *mõni kord* (T, N), *oma korda* (trt), *ava sui* (T), *laiali pillatult* (Vlg), *võib olla pro võib-olla* (T 2 k., Trt 2 k.), *puht majanduslikult* (vn), *enam vähem* (t, trv), *siin seal* (Vr).

Üldkokkuvõttes näib sõnade kokku- ja lahkukirjutamine tegevat raskusi paljudele keskkoolilõpetajaile. Mõnes töös on seda laadi vigu õige rohkesti: t — 10 viga, kahel Tartu Õhtuse Erakeskkooli meesõpilasel 10 ja 12 viga, kahel Petseri naisõpilasel 8 ja 10 viga, trv — 10 viga, Vlg — 9 viga, pr — 8 viga. Niisiis tuleb emakeeleõpetajail gümnaasiumis sel alal veel rohkesti tööd teha. Kuid ei saa jätta rõhutamata vajadust ka siin läbi viia mõned parandused reeglite lihtsustamise suunas, eriti nimisõnade kokku- ja lahkukirjutamise küsimustes. Praegu kehtivate juhiste tegelik omandamine nõuab igaühel õpilasel suurt vaeva ning pingutust ja mõnikord tekib õpetajalgi kahtlus, kas on ratsionaalne kulutada selleks nii palju aega.

II. Morfoloogia.

Mis puutub morfoloogiasse, siis on eksitud kõige rohkem sõnade deklinaerimises — see õigekeele ala on õpilastele alati olnud „kõvaks pähkliks“. Alljärgnevas vaatleme käänamisvigu üksikute käänete järgi :

Ainsuse nimetav (omastava kuju nimetavaks): *sügise* (T, Trv, Vr, vr), (*mere külm*) *süle* (T), *talve* (T 2 k.), *küige* (Pd), *kehva* (k), *padru* (*ja kapsad*) (Pl), *pae* (Vlg).

Ainsuse omastav ja sellest kujunduvad muuted: 1) ekslik tüve lõppvokaal: *mõlemi* (T, t 2 k., pr, N, M), *hanid* (vlg), *männ(d)* (T, Trt 4 k., Vlg, vlg, vr) pro *männi(d)*, *rähnad* (Pr), *pähkla* (*koorekese*) (N), *kartula/ta*, *-d* (t, Pr, pr), *meelehärmaks* (h) pro *meelehärmiks*, *kõigi* (*selle*) (t, pr, vlj), *kõigile* (*sellele*) (t, R), (*sellest*) *kõigist* (T 3 k., t, N, n, J, R, vn), *kivimed* (Vlg), *atlasi(s)* (T) pro *atlase(s)*, *autobusid* (T), *omnibusiga* (R), *omnibussid* (t), *purjekul* (M 2 k.), *purjekuga* (Trt), *toomingus* (Vlj);

2) ekslik aste: *kaartilt* (T 2 k., t 3 k., Trt 3 k., m, tp, pr), (*lõbud ja sportid*) (Trt), *kuurorti(d)* (t, trt), *vastuvõttu* (*pärast*) (T), *plokki* (*abil*) (Trt), *kukke* (*laulu*) (t), *maastikkul* (t), *loomastikkust* (r), *rüüpes(t)* (T 2 k., t 2 k., Tp, Vlj, pr), *lõppu(k)s* (t 2 k.), *lõpeks* (t 2 k., trt, Vr), (*mingi*) *tervisriike* (*all*) (vlg), *pale* (*higis*) (T 3 k., t 3 k., Trt 3 k., vr, tp, vlj), *paled* (Trt), (*meie suurima*) *aare* (h), *kõrbes* (trt), (*selle*) *turvaga* (t);

3) muud vead: *juused* (Trt), *lühikse* (t), *ainuksed* (trt), *äikse* (Trt, vr), *päikse* (trt, Trt 2 k., vr, N, tp), *kivivared* (vr), *ainsamaks* (N), *viludad* (Pr), (*sõdade*) *tagajärel* (N), *kellegil(e)* (Trt, Tp, Pr),

millegist (trt, Tp), kummalgi (trt), miski (hinna eest) (trt); neljandama (vlg), üheksateist (aasta jooksul) (T), viieteist (aastane) (T), sadanded (kalurid) (R).

Ainsuse osastav: 1) -d pro -t: (Tehakse) ülesehitavad (tööd) (t), (kaks) autod (Trt), (vaadates) Soomed (t), Eestid (t), (mitu) aastad (vn, k), sealsed kloostrid (Vlg), odavad (veejõudu) (Pr), (kaks) riidevabrikud (Trt), raadiod (trt), meloodiad (vr), (kahte) erinevad (osa) (Vlg), (midagi) enneolematud (Vr); -t pro -d: Toompea't (T);

2) puudub lõpp -t (või -d): (mitu) eksami (t), (kivisütt ja) marmor (pr, t), 1,1 miljoni (vlg), (võid), peekoni (Pr, pr, Trt), (tunnete meie) Kristjani (t), (maailmakuulsat) Palusalu (Pl, r, vlj), (Pärnut, Narvat ja) Haapsalu (T, t), auto (h), (suhkrut,) kakao (R);

3) liigne lõpp -t: falvet (T 4 k., t, pd, pr), küpset (puuvilja) (Pr), samat (ürgset jõudu) (n), Tallinnat (T 7 k., t 4 k., Trt 4 k., trt 3 k., Vlg, J, R, h, pr, Vlj — üldse 24 kirjandis); ka -d: midagid (t);

4) ekslik tüve lõppvokaal: (seda) kõiki (T 6 k., Trt 2 k., trt 4 k., M, K, R, r, Pr, pr), (kaske) ja mända (T), kartulat (Vlg 2 k.);

5) muud vead: rukkist (t), (nautida...) tagasihoidliku (ilu) (t), loomastiku (vlj), (rukist, nisu) odra (Trt), (põletatakse) lubja (j, pr), mitmet (moodi) (t), (ühtegi) andmet (T), südat (k), (laulu)viit (Trt, Trv, vlg, Pd 2 k., Vlj), suhkurt (Pr, pr 2 k.), neegert (Trt), kultuuritempelt (T), põhjamaiset (ilu) (t), mitmetuhandepäiset (H), paeset (põhjarannikut) (pd), „Vanemuiset“ (T), rõõmust (t, vilj), hoogust (tõusu) (R), (seda) kõik (Trt).

Ainsuse sisseütleva vigadest on esikohal käändelõpu -sse ekslik äräjätmine: (põhjust) lõuna (k), palliga kukla (vlg), süa teaduse templi (T), teatri (minna) (T), Haapsalu (vlg), (raskesse) orjaikke (t), (Kohe ilmusid) Eesti (võõrad võimud) (T);

muud vead: niisugusse (piirkonda) (t), Väikeste (Emajõkke) (Vlg), mõnda (suuremasse büroosse) (vlj, vlg).

Mitmuse omastav ja sellest kujunduvad muuted:

1) mitmuse tunnus -de pro -te: ülejäänudes (T), tootjate (t), vahvate (Trt), süngede (t), naabrideks (vlg), kängurude (t), eskimode (pr), väiksemadest (Vlg), nimetatude (T), ilusaimade(sse) (Trt, N), kirjaoskamatude (t, pr), keskaegsedele (t), igihaljadest (J), (jõgede ning) veede (T), voorede (k);

2) mitmuse tunnus -te pro -de: gümnaasiumite (T, t), muuseumite (T), samojeeditega (t), retkete(ks) (T, t 3 k., trt), hetketel (vr), taimetega (T), saagitega (vn), harvate (trt), õrnate (Vn), produktiteks (k), mandrite (t, vlj), vabatahtlikkute (T), umbusklikutena (r);

3) muud vead: (kärestikuliste) voode (Vr), lõunamaiset (r), soisete (T), veisete (Vlg), vaesete (trt, vlg), peenete (r), voorete(ks) (T, r, Vn, Vlg, Pr), kitsate (t 2 k., trt, Vlg 2 k.), lainte(sse) (T, t, Trt 2 k., j, Vlj, N), vanaaegste (T, Pt), juukstega (T), rahnade (vr), mändade (vlg), (vanade) varemite (Trt), aastatuhandate (t), saardest, -l (Vlg, Trv), laandesse (Trt), velledest (t), aastakümnete (T), tipudelt (Vlg), lõpude (lõpuks) (trv), hädaohtlikudesse (T), vaheldusrikkaste (vlg); pajuurvastega (R).

Teatavasti on mitmuse osastav kõige raskem kääne; pole seepärast midagi iseäralikku selles, et ka eksaminandid on selle käände tarvitamisel komistanud sagedamini kui muil puhkudel.

Nagu sageli kõnekeeles, nii ka kõnealuseis kirjandeis on tendents kujundada kolmandavätelistest kolmesilbilistest se-tüvedest mitm.

osast. lõpuga *-ia*: *saaduseid* (t 3 k., trt 2 k., vlg, r, v-m, Pr), *tööstuseid* (t 2 k., trt), *käitiseid* (trt), *lootuseid* (t), *rikkuseid* (T), *õiguseid* (T), *rahvuseid* (trt), *kindluseid* (t, r, Pd), *aktuseid* (T), *kaktuseid* (T), *endiseid* (Trt), *aastaseid* (trt), *laiuseid* (Trv), *pikkuseid* (t), *kõrguseid* (trt 2 k.), *ajalooliseid* (T), *isamaaliseid* (t) ja lõpuks sagedaim viga *terviseid* (T 4 k., t 4 k., Trt, trt).

Lõppu *-si* pro *-seid on ne*-sõnades tarvitatud ainult sõnades *nii-sugusi* (T, t, Trt) ja *mitmesugusi* (t). Ühes kirjandis leidub ka rahvakeelne mitm. osast. kuju (*hulk*) *autobusse* (t).

Rida õpilasi pole osanud tarvitada mitm. osast. lühikesi vokaal-lõppe: (*palju*) *linne* (T, t 2 k., Trt, vlg, k), *õune* (t), *kaupe* (T, pr), *rauke* (t), *põlluvilje* (pr), *aase* (T, K), *aasi* (T), *laevi* (k), *kohte* (H), *metallimulde* (pr), *metsatukke* (Pr), *ürgmetse* (Trt), *okse* (T), *munke* (t), *pärnu* (Vlg), *relvu* (Vlj), (*palju*) *koske* (Vlg), (*palju vähemaid*) *järve* (Trt), *kõike* (t 3 k.), (*kuuski ja*) *mändi* (trt, Vlg, Vlj), *orgi* (*ja mägesid*) (T), *teisa* (*riike*) (T), (*lokkavaid viljapõldu*) (T), (*orgusid ja*) *vooremaastiku* (t).

Mõned õpilased tarvitavad mitm. osastavas koguni lõppu *-si* (pro *-sid*): *mägesi* (T, t 4 k., Trt, K, k), *jõgesi* (t, Trt, v-m, k), *nimesi* (T), *neemesi ja lahesi* (t), *varasi* (T 2 k., t, Trt), *mudasi* (t), *ärisi* (k), *käikusi* (vn), *paksusi* (k), *toitmiskulusi* (v-m), *kogusi* (Vn), *idusi* (Tp), *tublisi* (k).

Muud vead: (*ilusaid*) *maastike* (vlg), (*omi*) *kasvandike* (trv), *looduslike* (*varasid*) (t), (*palju*) *metsluigesid* (t), *paljasid* (*oksi*) (trt), *soojaid* (vlg), *taimeid* (Pd), *paljuid* (Trt, Vr 2 k., pt, K), *kaljuid* (Trt), *vooreid* (T, k, Pr, pr), *gümnaasiumeid* (T), *laulikke* (T), *sitrone* (t), *eksame* (T), *endeid* (t) pro *endid*, *sadandeid* (*aastaid*), (T 2 k., Vlg, Vr), (*roh*)*laani* (T, k 2 k.), *mõrudaid* (Pd), *pähklaid* (R), *kartulaid* (T, t, Vlg, Pr, pr, vlj), *kartulid* (t, Trt, k), *ilusamid* (*kohti*) (m).

Mitmuse osastavaga on tihedas seoses nn. *i-mitmus* ehk *osastavaline mitmus*. Siin esinevad samad veatüübid, mis mitmuse osastavagi kujundamisel: *rahvuseist* (Pr, trt, Trt), *rahvuseisse* (Pr), *vaatamisväärsuseiks* (trt), *endiseist* (T, t), *eestlaseile* (Trt), *vaenlaseist* (Trt), *praeguseile* (t), *omasuuruseist* (trt), *elamiskõlvuliseiks* (m), *igasugusist* (tp), (*muistseist*) *linnusist* (t); *puuvillest* (vlg), *kõige*ga (pr); *retkeil*(e) (T, t 2 k., trt, Trt), *retkeist* (t, trt), *hetkeil* (trt, Trt), *küpseina* (pr), *puuladvais* (M), *eneseile* (t), *eneseis* (Trt), *sadandeina* (t), *kartulaist* (vlj).

Mõni eksaminand on eksinud ka osastavalise mitmuse astmes: *elanikkel* (R), *lehtis* (T), *latvul* (Trv), *latvusse* (trt), (*üks mu*) *sõprust* (vlg), *poegist* (t), (*varemail*) *aegul* (pr), (*sõbralikesse*) *vooresse* (t).

Liitsõnade deklinaerimisel on mõnikord liidetud käändelõpud nii põhi- kui ka täiendsõnale: *täieseas* (T), *raskesspordis* (t), *igasühes* (t), *igal*(e)*jühel*(e) (vlg, N), *häädmeelt* (Vr), *mustamulla* (t, vr, Pd), *ühteteistkümmesse* (v-m); vastupidine viga: *seesama* (*mäe ligidal*) (vlg).

Lõpetades ülevaadet käänamisvigadest märgime veel kord, et kõige rohkem on eksitud osastavas käändes, eriti mitmuses, ja seoses viimasega ka osastavalise mitmuse kujundamisel. Mõnede sõnade deklinaerimisel on eksitud ainult ühes käändes, teistel on vigased mitmed käänded, nii ainsuses kui ka mitmuses. Viimaste hulka kuuluvad kõigepealt sõnad, mille tüve lõpul on murretes mõni teine vokaal kui kirjakeeles fikseeritud: *kartul*, *kartula* (pro *kartuli*); *pähkel*, *pähkla*

(pro pähkli); *mänd, männa* (pro männi); *rähn, rähna* (pro rähni); *kõik, kõigi* (pro kõige); *omnibus, omnibusi* (pro omnibuse). Siia kuulub ka rida sõnu (peamiselt astmevahenduslikke), mis deklinaeruvad murdeliselt hoopis teise käänamiskategooria järgi kui kirjakeeles kindlaks määratud: *küps — küpset, küpseid* (pro *küpse, küpsi*); *retk — retkete, retkeid* (pro *retkede, retki*); *hetk — hetkete, hetkeid* (pro *hetkede, hetki*); *taim — taimete, taimeid* (pro *taimede, taimi*); *voor — voorete, vooreid* (pro *voorte, voori*); *gümnaasium — gümnaasiumite, gümnaasiumeid* (pro *gümnaasiumide, gümnaasiume*) jt.

Pöörd sõna vormide kujundamisel on eksitud harvemini kui käändsõnade puhul. Esikohal on siin astmevaheldusega seotud vead. Kõigepealt on mõned pöörd sõnad, mida peetakse kirjakeeles astmevahenduslikeks, murdekeeles sageli astmevahelduseta, ja need murdevead on sattunud ka eksaminandide kirjandesse: *tekkib, tekkivad* (T, t 3 k., trt 2 k., pd, vn), *tekkiks* (m 2 k., vlj), *sattume* (T), *sattub* (Pr), *ei sattu* (t), *sattuksid* (t), koguni *sattutakse* (T), *sulge* (T, K), *küündib, küündivad* (T 2 k., t, Pr), *sadab (lund)* (Trt), *tüütada* (J).

Seevastu on paar verbi, mis on õigekeelsus-sõnaraamatute järgi astmevahelduseta, kõnekeeles — samuti ka eksamitois — astmevaheldusega: (*nad*) *süüivad* (t), *katub* (pd), *puudub, puudume kokku* (t, Vlg, Pl), *töödata* (T 2 k.), *töödatakse* (t, Trt).

Muud astmevaheldus-vead: *hakab* (Trt, n), *hakaksid* (t), *hakannud* (Trt), *ihkanud* (pl), *suudnud* (R, vlg), *toidnud* (vlg), *tahes* (T) pro *tahtes, näitada* (vlg), *kukkun* (vlg), *pakkuvad* (T, Pt), *rippuvad* (vr), *õppime* (R), *ei õppi* (R), *ei jätta* (t, R), *marsisid* (t); *õelsin* (Trt), *alasisid* (vn), isegi *lõhus* (t, ka mustandis) pro *lõhkus*; *lasin, lasid, lasi* (T, trt, R, trv).

Murdekeele mõjul on eksitud ka *ele*-sufiksiliste pöörd sõnade vormides: *tegeleda* (T, R), *tegeledes* (t), *sädeledes* (Vr), *muheledes* (Pd), *tegeletakse* (T 2 k., trt), *kõnelenud* (k).

Umbisikulise tegumoe vormides on *ta*-liitelistel pöörd sõnadel *-tatakse* asemel *-takse*, nagu see on omane eriti põhja-eesi murdeile: *selgitakse* (T), *äestakse* (T), *töötakse* (t), *parvetakse* (vn), *puhasatakse* (vn); kahes Valga töös ka: *töötatakse, kaunistatakse, parandatakse, süvendatakse*,

Kahes töös on *ta*-liiteliste pöörd sõnade *da*-infin. *-tata* pro *-tada*: (*ei oska ette*) *kujutata* (Trt), (*ei osatud neid*) *kasutata* (o).

Ka esineb kolmes töös *da*-infinitiivi seesütlevas *-tates* pro *-tades*: *tervitates* (R, vlj), *moodustates* (T); vastupidi: *-tades* pro *-tates*: *laastades* (vr).

Lõunamurdeline umbisikul. tegumoe kindla kõne-oleviku eitav kõne: (*kus leiba*) *ei süüa* (Trt), *ei käia* (Trt).

Keeleuenduslikud tet-partitsiibid: *saavutet* (t), *moonutet* (vr), *vaimustet* (N), *tiivustet* (Pl), *killustet* (T), *varustet* (tp), *rõivastet* (vr), *üllatet* (T, K), *tervitet* (N), *huvitet* (T, Vlg, Pt, K, N 2 k). Ühe Võru poe glapse töös leiduvad ka keeleuenduslikud partitsiibid *kaet* (ka tp), *avat* ja *pürat* (viimane esineb ka tp ja Pt).

Muud vead: *jooksnud* (T, t, R), *jooksta* (Trt), *jookstes* (vr, pd), koguni *jookstasse* (vn), *ümbermuudatud* (T), *ütelud* (Trt), *nõuetavad* (V-M) pro *nõutavad*, *lugupeedud* (T), (*välja*) *veedakse* (vlg), *pandakse* (V-M), *vaadetakse* (t), *kaevetakse* (Vlj), *orjastadi* (Trt),

peati (vastu) (n), tõusemas (pt), järettulejad (T, Trt), naaseda (tr) pro naasta, (kui laulik selle laulu) loos (tp), sööstvad (Trt) pro sööstavad; asusivad ja hakkasivad (T), pakuksivad (pd).

Eksamitööd pole vabad saksapärasest „saama“ abil konstrueeritud passiivi-vormidest: saab raiutud (k), saab ümbertöötatud (k), saab valmistatud (k), saab tasutud (Vlj), (Palju verd) sai valatud (Vr), sai (vaenlastest) puhastatud (t), (Klooster) sai hävitatud (t), sai ... orjastatud (t), sai(d) mahasurutud (t, pr), sai välja kuulutatud (t), sai istutatud (k), (võõras võim) sai tõrjutud välja ja kujundatud (Eesti Vabariik) (t), sai (hirmsasti) alandatud ja kurnatud (trt), sai ... õpitud (Vr), sai ... ägatud (Vr), (et siin kord tugev kodu) rajatud saaks (Trv), (et kõik) saaks tehtud (Vlj), (peab) saama (vääriliselt) kaitsitud (t), (peab) tehtud saama (N).

Omadussõnade võrdlusastmete kujundamisel on eksitud harva, sest komparatiivi ja superlatiivi tarvitatakse eksimise üldse vähe.

Vigased keskvõrded: järsum (T, v-m), valjumalt (tp) pro valjemalt, kitsemates (piirides) (R), kaunemaid (ja vaatamisväärsemaid paiku) (vr). Neljal korral on komparatiivi mitmuse vormides mitmuse tunnus *-te* astunud omadussõna tüve ja komparatiivi tunnuse vahele (kaks mitmuse tunnust *-te*): suurtemate(s) (T, R), väiksematest (R), kõige kriitilisematel (R); kord ka ainsuses: kõige vaestemaks (R). Miks neist 5 veast tervelt 4 esineb Rakvere tütarlaste töodes (kõik Zeeh Tütarlaste Erakeskkoolist), on raske mõistatada.

Ülivõrde puhul tulevad kõne alla ainult lühemad (*im*-)ülivõrded, kuna sõna „kõige“ abil kujundatud ülivõrded olid vaatlusel koos komparatiiviga. Vigased ülivõrded: kurveim (Trt), pikeim (trt), vaneim (R), halveima (T), kangelaslikuim (t), kaunemaist (kohadest) (t), kaunemaisse (paikadesse) (vlj), (Kõrgeim ja kaunim (mägi) (Vlg), (Eesti suurim ja ka) kaunim (linn) (T). Kahes töös leidub kahekordne superlatiiv (kõige + *-im*): kõige inimlikem (Vr) ja kõige südamlikumate (T).

Eksamitöist väljakirjutatud morfoloogiliste vigade kogupildi järgi võib esialgu kujuneda arvamus, et keskkoolilõpetajate grammatiline tase on hoopis madal; on ju eksimise teinud kõige jämedamaid vigu ja eksitud peaaegu kõigi võimalikkude grammatiliste reeglite vastu. Kui aga arvestada seda, et need vead jagunevad 1056 kirjandi vahel, siis ei tundu seisukord kaugeltki nii kriitilisena. Ja tõesti, vaadeldes üksikuid eksamitöid, võib nende seas leida terve rea niisuguseid, mille morfoloogiline külg on täiesti laitmatu. Kui võrrelda kõnealuseid keskkoolilõpetajate (9. õppeaasta) kirjandeid 9 aastat varem (1928. a.) üleriigiliselt kirjutatud gümnaasiumilõpetajate (11. õppeaasta) eksamitöödega¹, siis jääb mulje, et 1937. a. tööd — kuigi 2 aastat vähem koolis käinud õpilaste

¹ Kahjuks polnud nende ridade kirjutajal võimalik saada täielikku ülevaadet mainitud eksamitöist, sest Haridusministeeriumi ülesandel prof. Saareste poolt kirjutatud üksikasjaline ülevaade neist kirjandest on kahjuks kaotsi läinud ja HM-i ametnikel pole kuidagi korda läinud seda üles leida. Seepärast tuleb piirduda nende eksamitööde põgusal lehitsemisel saadud muljetega ja prof. Saareste poolt „Eesti Keeles“ 1931 (lk. 97—101) avaldatud lühikese kokkuvõtte andmetega.

kirjutatud — on oma ortograafialt ja morfoloogialt paremad; näit. ei leidu neis sääraseid eriti raskeid käänamisvigu nagu *sõjade*, *vargade*, *kiretele*, *mõttete* jt., missuguseid konstateerib prof. A. Saareste 1928. a. gümnaasiumilõpetajate töödes (vt. EK 1931, lk. 98).

III. Tuletus ja üksiksõnad.

Sõnade tuletuse alal esinevad järgmised vead: Väär-*line* (pro -*lik*): *künkline* (T 2 k., t, Trt 3 k., vlg 2 k., pt, Pr, V-M, Vlj 2 k., vr), *looduslisset* (T 2 k., t, trt, vlg 2 k., Pt, j, v-m), *haridusline* (T 2 k., trt, Pr, V-M, v-m, Vr), *majandusline* (T, t, trt 2 k., Trv, vr), *kau-banduslisset* (T, t, trt, Vr), *aukline* (t, Pd, vn), *konarine* (Vlg), *rööpline* (vn), *kirgline* (K), *kunstlisset* (Vlg), *tervislistel* (Trt), *tarvituse kõlbliseks* (t), *ülemaaailmlise(lt)* (trt, pr), *üleilmiline* (t 2 k., trt, k, pr), *pinnaehituslisset* (trt), *puhtsüdamlisset* (T).

-*lik*-vead: *üksikasjalik* (t 2 k., vlg, pr), *lõpulikult* (t), *lustilik* (Pd), *tõenäollik* (Vlj), *kõlbulik* (Trt, pr), *kindla iseloomulikuks* (t), *vastupandlik* (vlg).

Muud eksimused käändsõnaliidete tarvitamises: *ütelus* (t 2 k., r, K) pro *ütlus*, *tapelused* (vlg), *supelus* (T, pr); *väetisaine* (K) pro *väetusaine*, samuti *põletisaine* (k), *elatisraha* (t, Pr), *peaelatisallikas* (t); *laialdlane* (Trt, Vlg) pro *laialdane*, *haruldane* (T, t), *pikalidane* (Pr), *küllatlaselt* (Trt); *kännastik* (R) pro *kännustik*; (*oma kodumaa*) *väikusest* (trt), *vaatamisväarisuste* (t), *ükskõikluse* (t), (*hariduslikuks*) *keskvuseks* (Trt); *veekonna* (*poolest*) (pr), (*päikese*) *loojenguni* (vlg).

Pöördõnaliidete alal esineb vigu kaunis vähe. Esikohal tuleb siin märkida liialdamist refleksiivse -*u*-ga: *säilunud* (T 15 k., t 6 k., Trt 2 k., trt, N, Pr, pr 4 k., vlj) pro *säilinud* — üldse 19 tütarlapse ja 12 poeglapse, kokku 31 töös; *kostuvad* (pro *kostavad*) *meie hünni helid* (R, vlj), samuti *kostub* (T, Trt 2 k., vr) pro *kostab*; *vilksatub* (T, trt), *vilksahtub* (trt), *laksatub* ja *kolksatuvad* (T), *kolletuvad* (Trt, trt), *sillerdub* (Trt), *seisatub* (V-M), *seisatusin* (Trt), (*mis eemale kaugele*) *paistuvad* (Trt), *põrkuvad* (*vastu kive*) (k); *võpastuma* (o) pro *võpatama*. Vastupidine viga: *oled üllatanud* (pro *üllatanud*), *kuuldes ...* (t). -*bu* pro -*bi*: *meelesöövuv* (n), (*veri oli*) *hüübumas* (tp).

Muud vääratused verbaalsufiksile alal: *sumbutama* (T, Trt, vlg, pr, pl) pro *summutama*, *imbutama* (Vlj, vr) pro *immutama*, samuti *imbutusaine* (t), *imbutusõli* (t); *põlvneeb* (t 2 k.) pro *põlvneb*.

Abisõnaliidete alal leidub ainult üksikuid vääratusi: *suve* (t, trt, Trt, Trv, trv, Vlg, R, V-M) pro *suviti*; samuti *kevadeti* (N), *ööseti* (trt), *isegi teisel* (T); *vanast* (trt, Vr) pro *vanasti*, samuti *kindlast* (t), *rohkest* (t); *vististe* (Trt), *ridastiku* (T).

Üksiksõnade kuju õigekeelsuse vastu tehtud vead: kõnekeeles nii üldine *üllesse* (T 2 k., t, trt 3 k., M, m, Vlg, Pd, pd, pr, V-M, Vr), *ülevel* (N), *praegust* (T 2 k., t, trt, Trt, Vlg, vlg), *praegus* (k), *varssi* (T 2 k.), *varsi* (k), *eila õhtal* (h), (*võtab*) *vasta* (j), (*mitte*) *üksines* (Pd), *järjelikult* (trt) pro *järelikult*, *kuhugile* (R, Pr) pro *kuhugi*, *igatepidi* (T 2 k., pr 2 k.), *igatpidi* (Pt), *juurdes* (t), *minevaasta* (R), (*õige*) *väha* (Trt, vlg), *tõgusalt* (*edasi areneda*) (trt); *ülivõim* (Vr) pro *ülevõim*, *tahaplaanile* (h, Vr) pro *tagaplaanile*, *patriotismus* (T), *lumerätsakad* (T, Trt, Pd), (*kirsse*) *ja reeke* (t), *lähidane* (trt) pro *lähedane*, koguni *nisukest* (Vn) pro

niisugust, inglise keel (T) pro *inglise keel*; *seadinud* (Vlj) pro *seadnud, suunitud* (t) pro *suunatud, sammeldunud* (T, Trt, R, Pd, Vr) pro *sammaldunud, (olid suunitud) allistuma* (t).

Sõnade liitmise alal tehtud vigade puhul võib konstateerida, et ekslikkude nominatiivsete ja genitiivsete liitumuste koguarv on enam-vähem võrdne, kuid üksikud ekslikult genitiivselt liitunud sõnad korduvad eksamitöödes palju sagedamini, kuna väärade nominatiivselt liitunud üksiksõnade arv on seevastu tunduvalt suurem.

Väärad nominatiivsed liitumused: *kevadhommik* (trt) pro *kevadehommik, suvihommik* (N), *talvhommik* (T), *talihommik* (trt), *kevadpäeval* (n), *suvipäeval* (trt), *kevadloodus* (vlg), *kevadõhk* (Vlj), *kevadpäike* (Pd), *suvipäike* (T, trt), *sügistuul* (N), *sügisudu* (Pd), *sügispori* (Pd), *kevadtalitusi* (Pd), *kevadtunne* (trt), *kevadviise* (Pd), *kevadkuulutajad* (R) — kõik need ekslikud liitumused on tekkinud arvatavasti sõnade *kevadkübar, suviülkond* jts. väär-analoogia; *Merikool* (Vr), *meririik* (h), *merisõitja* (pt); *õpeasutis* (Vlg, vr, Pt), *õpereis* (v-m); *asiolud* (t, trv, tp, pd), *autobusliinide* (T), *lahingväljakuile* (T), *ametiasutus* (t, Vlg), *hiigelsammul* (trt), *lõpptunnistused* (R), *rüütellosside* (V-M); *tuhatkordselt* (Trt) pro *tuhandekordselt, tooaegsed* (Pr) pro *tolleaegsed, teravharjalised* (T), *silmnähtavalt* (T, t) pro *silmanähtavalt*.

Väärad genitiivsed liitumused: *lumevaip* (T 12 k., t 3 k., Trt 6 k., trt 3 k., trv, Vlg 2 k., J, pd, k, Pl, Vlj 3 k., Vr) pro *lumivaip* — üldse 26 tütarlapse ja 9 poeglapse, kokku 35 töös; *lehevaip* (T), *lumekatte all* — *alt* (Trt 2 k., trt, vlg, h, Vn, Vlj), (*metsi katab...*) *lehekate* (pt), *lumekroonid* (T); *lumememm* (T 2 k.), *lumemees* (H); *lõpuaastail* (Trt 2 k.), *lõpupäevil* (pr), *lõpusõna* (T), *lõpuklass* (Vn); *põllu- ja aiavilju* (T), *juurevili* (T); *hõimurahvas* (t 2 k., H, vn), *rongikäik* (T) pro *rongkäik, mereröövel* (vlj), *suve-rõivastes* (Trt), *kohvipruun* (T) pro *kohvpruun, pudrupehme* (trt).

Muud liitumisvead: *põlduharija* (t), *tähelpanu, tähelpanek, tähelpanдав* jts. (T 2 k., t 4 k., Trt 4 k., Vlg, Pr, v-m 2 k., r 2 k.); *järelandmatu* (R, tp 2 k.) pro *järeleandmatu, järelmõtlik* (vlg), *järevalve* (n); *suurtsugune* (T 2 k.), *meelheitlik* (t); *väljamaale* (t, Pr) pro *välismaale, väljamaalased* (T 2 k.); *väljaspoole* (t), *väljaspoolt* (h, pr) pro *väljastpoolt*.

Üldkokkuvõttes pole eksimused sõnade liitmisel ja sufiksitate tarvitamisel kuigi sagedad ja neistki kuulub enamik kergemate liiki, nii et üldpilt keskkoolilõpetajate teadmistest tuletusõpetuse alal pole halb.

IV. Süntaks.

Mitmesuguseid vigu õigekeelsuse vastu on tehtud ka süntaksi alal.

Algame kongruentsiga, mis pole küll eriti raske, see-eest aga laia ulatusega küsimus. Esimesena võtame vaatlusele öeldise ühildumise alusega. Et öeldis ühildub täisalusega arvus, on üldtuntud tõsiasi ja on vaevalt usutav, et selle reegli vastu võiks keegi keskkoolilõpetajaist eksida. Ometi esineb eksamitöödes sel alal kõige elementaarsemaid vigu: Seda *soodustab* meie liiklemisteed (t). Nii *saab* nendest noortest tublid inimesed (R) jt. Vastupidi: ... *täitsid* õhku püssiragin (Vr).

Samasugune viga leidub ka öeldistaitte ühildumisel: Kaunis *kasulik* on meile transiitkaubad (t). Üldse leidub sääraseid

„jämedaid“ vigu siiski vaid üksikuid, vist tuleb neid pidada juhuslikeks komistusteks; pealegi eelneb kõigis vigaseis lauseis predikaat subjektile.

Tõsisemaks veaks on juba öeldise esinemine mitmuses lauses, mille aluseks on määr, hulka, mõõtu, osa jms. tähendav sõna (constructio ad sensum): Suurem osa elanikke *tegutsevad* põllundusega (Trv). Osa neist *asuvad* mere ääres (trt). Iseäranis julged ja vahvad *olid* saare rahvas, kes *elasid* Eesti saartel (k). Üle 60% elanikest *elavad* maal (t). Selle nõu *ajasid* jälle nurja me sangarlik sõjavägi (t) jt.

Üksikuil juhtumeil on partsiaalsubjekti puhul predikaat mitmuses: Metsades *kasvavad* meil puid (t). Neisse linnusse *tulevad* igal aastal tuhanded välismaalasi suvitama (t) jt.

Et arvsõnalise aluse puhul on öeldis harilikult ainsuses ja ainult erijuhtumeil mitmuses, näib olevat hästi kätte õpitud. Selle juhise vastu on esitatud ainult mõnes töös: Kesk Pühajärve *asuvad* kaks saart (Vlg). Meie klassi *lõpetavad* 31 õpilast (R). Narvas *asuvad* kaks suurt kindlust (t). Eemal merel *sõuavad* paar kalurit (h). Eksitud on isegi üks puhul: ... mida umbes üks miljon inimest *võivad* (pro *võib*) nimetada oma kodumaaks (Vr).

Kongruentsi-vead, nagu „Kiiresti *tulid* (pro *tuli*) põllud harida“ (Trt) on põhjustatud sellest, et selles lauses peetakse subjektiks objekti *põllud* (tõeliselt on subjektiks *harida*).

Öeldise ühildamine alusega ka pöördes ei tee üldiselt raskusi; küll aga on väga sageli ära jäetud pöörde lõpu tingivas kõneviisis: ... nagu *oleks* nad verre kastetud (n). Kui Sina *saaks* ... (Vlg). Neid vigu leidub kogu Eesti maa-alal, ja nimelt: T 23 k., t 15 k., Trt 8 k., trt 10 k., pr 3 k., Vlg 5 k., vlg 6 k., vlj 2 k., Vr, vr 3 k., Pd, pd 3 k., N 3 k., n, H 2 k., h 2 k., V-M, K 2 k., k, Vn, vn 3 k., Tp 2 k., tp, Trv, trv 2 k., pt 2 k., J, M; täiesti vabad neist vigadest on ainult Pärnu, Viljandi, Põltsamaa, Petseri ja Otepää tütarlaste ja Väike-Maarja, Jõhvi, Põltsamaa, Mustvee ja Otepää poeglaste tööd.

Omadussõnalise atribuudi kongruents ei tekita üldiselt mingeid raskusi. Ainult üksikuis teis on atribuut jäänud ühildamata, esinedes kas ainsuse nimetavas või omastavas käändes. Näit. nimetavas: pakub *iga* võõrale palju ilusat (Trt); *hää* läbisaamiseks naaberriikidega (pr); omastavas: Kujuta endale ette *laia tumerohelise* vaipa (Pt); Hoopis *teise* pilti kujutab ... (Pt); *Selle* ajavahemikul (pd); *võõra* valitsusele (t), *tolleaegse* sõjalaule vastu (Trt) jt.

Mõnes kirjandis on atribuut kongruentid küll käändes, mitte aga arvus (ainsus mitmuse asemel): *Valitsevaks* puudeks on siin okaspuud (Pr). *Valdavamaks* puudeks ... (Vlg); *viljarikkamas* kohtades (trt) jt. Siia kuuluvad ka juhtumid, kus põhisõna on mitmuse kaasäitlevas, tema atribuut aga ainsuse omastavas: *õrnroosa* õitega (Pd); *heleda* juuste ja silmadega inimesi (pr) jt.

Vastupidised eksimused — mitmus ainsuse asemel — on kõik seletatavad metateesi-nähtustena: Eesti asub Euroopa *põhjapoolsemais* (pro *põhjapoolseimas*) osas (t). Samuti on järvinu *armsamaks* (pro *armsaimaks*) supelkohaks (vlg); *kõrgemaiks* (pro *kõrgeimaks*) tipuks (R) jt.

Sageli on omastavat asesõna „oma“ käänatud

lauserõhutus asendis: Eestlane on siiras ja otsekohene *omas* (pro *oma*) mõttes (trt); Kirjutan Teile ... *omast* väiksest, armsast kodumaast (V-M); *Omalt* kodumaal leidsin ... palju ilu (pr); Lapsed võtavad jälle *omad* raamatud (Pd). Eesti ei unusta *omi* kangelas (k). Sääraseid vigu on tehtud: T 6 k., t 11 k., Trt 4 k., trt 9 k., R 7 k., vlj, pr 4 k., Vn, K, k 3 k., H, Pd, pd, Vr, vr 3 k., vlg, pl, Trv 2 k., trv 2 k., V-M, tp 2 k., Pt — üldse 26 tütarlapse ja 38 poeplapse, kokku 64 töös.

Ka vastupidiseid vigu — lauserõhuline „oma“ käänamata — leidub mõnes töös: Mina *oma* (pro *omalt*) poolt ... (N); ... kirjutan Sulle midagi ka *oma* (pro *omast*) kodumaast (pr) jt.

Reegel, et nud- ja tud-partitsiip atribuudina ei käändu, näib olevat hästi omandatud; eksimusi selle juhise vastu leidub eksamitöis vaid mõningaid: Peale eespool mainitute jõgede ... (Vlg). Teistest *üldtuntuist* suvituskohist (t), *möödunuil* aastail (vlg), asjast *huvitatuid* inimesi (T), *möödunuil* kurbi aegu (T) jt.

Rohkesti on eksitud järgmise reegli vastu: „Kui ühel põhisõnal on mitu täiendit ja need on ainsuses, siis esineb põhisõna ise ka ainsuses, mitte mitmuses.“² Kõnealuseis kirjandeis on sääraseil juhtumil tarvitatud ikka ja ikka jälle mitmust, mida tuleb pidada vene mõjuks või ka liialdatud logitsismi tulemuseks (vahest mõlemad koos?). Näit.: Meie suuremad ja tähtsamad jõed on Emajõgi, Narva, Kasari ja Pärnu *jõed* (T); Haapsalu, Pärnu ja Narva *linnad* (trt).

Lisandi ühildumise alalt on sagedaimaks veaks ilma laiendita tarvitatud lisandi käänamata jätmine igasuguse pärisnimelise põhisõna ees, kuna see on teatavasti võimalik ainult siis, kui põhisõnaks on isikunimi ja tema ees olev lisand väljendab aunime, elukutset, sugulust jms.: Tartu on teine tähtsam linn *päälinn* (pro *päälinna*) Tallinna kõrval (trf). ... ei sarnane mu *kodumaa* Austraaliale (vlj). Lääne-Eestis näeme *kuurort* Pärnut (h) jt.

Teatavasti on eesti keeles saavas käändes olev predikaatiiv-adverbiaal harilikult ainsuses ka siis, kui lause alus on mitmuses (eriti kui adverbiaaliks on omadussõna). Kas võõrkeele või liigse „loogitsemise“ mõjul on aga mitmed eksaminandid ühildanud translatiivse predikaatiiv-adverbiaali pluraalse subjektiga, s. o. tarvitanud ainsuse asemel mitmust: Samuti paisuvad *suuremaiks* (pro *suuremaks*) meie linnad (H). Sügisel muutuvad ilmad juba *külmemateks* ja puude lehed muutuvad *värvilisteks* (trt). ... *kollaseiks* või *valgeiks* värvitud majakesed ... (Vr); ... kuid kreeklased olid ja jäävad *kuulsateks* (r) jt.

Vist translatiivse predikaatiiv-adverbiaali analoogial esineb paaris töös ka *essiivne predikaatiiv-adverbiaal* ainsuses, kuigi subjekt (või objekt) on mitmuses: *Süngena* (pro *süngeina*) näivad mulle kitsad tänavad (pd). Alul elasid eestlased *vabana* (vr) jt.

„Objekt ja selle õigekeelsus on kõige keerulisem ala eesti grammatikas,“ ütleb täie õigusega Joh. Aavik.³ Seda väidet kinnitavad ka kõnealused eksamitööd, kus süntaktilistest vigadest on objekti-

² Vt. E. Muuk ja M. Tedre, „Lühike eesti keeleõpetus II“, II tr., § 124, märk. 5.

³ J. Aavik, „Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika“, lk. 120.

vea d kahtlemata esikohal. Neid tehakse kõige rohkem partsiaalobjekti ebakohase tarvitamisega seal, kus õigem on totaalobjekt.

Sageli alustatakse atribuutlauset relatiivprooomeniga *mida* (pro *mis* või *mille*): Eesti on vabariik, *mida* (pro *mis*) asutati 24. veebruaril 1918. aastal (T). Täna Sind selle huvitava kirja eest, *mida* Sa mulle viimati saatsid (N). Tallinn ... *mida* taanlased ehtisid ... (T) jt.

Samuti on mitmes muus jaatavas lauses, kus tegevus on minevikus lõpule viidud ning sihtis väljendab täitkogu, tervikut, tarvitatud ekslikult partsiaalobjekti: Saatus juhtis Sinu *vanemaid* (pro *vanemad*) ühes Sinuga välismaale (vn). *Vabadust* (pro *Vabaduse*) ... said nad täielikult (R). ... vallutasid raskete võitlustega *Eestimaad* (trt). ... vabadusõda, milles väike Eesti võitis *suurt Venemaad* (t) jt.

Ka preesensi vormis esineva verbi objekt võib mõnikord olla totaalne, eriti tuleviku väljendamiseks. Mõned eksaminandid näivad aga arvavat, et preesensi järel tuleb tarvitada alati partsiaalobjekti: Kas Teie sellest *õiget pilti* (pro *õige pildi*) saate meie kodumaast ... (H). ... nad lasevad oma *kodumaad* (pro *kodumaa*) teiste küüsi minna (Pr).

Üldiselt tuleb siiski nentida, et finiiitse verbi järel leidub eksamitõis (ja ka praeguses kirjakeeles) eksimusi partsiaalobjekti kasuks märgatavalt vähem kui aastate eest. Halvem on lugu da-tegevusnimest rippuva objektiga. Kuigi infinitiivist rippuvaid objekte esineb kõnes ja kirjas märksa harvemini kui finiiitse verbi objekte, on eksamikomisjonide poolt ekslikke partsiaalobjekte märgitud infinitiivide järel rohkem kui finiiitsete verbide puhul. Mõningaid näiteid: Nad tahavad jätta *seda maad* meile päranduseks kaunimana (vlj). ... kes tahaksid meeleldi riisuda meie kodumaa *vabadust* (R). ... kuid siiski on eestlased suutnud vabastada oma *kodumaad* rõhujaist (tp) jpt.

Nominatiivse totaalobjekti asemel partsiaalobjekt: Nüüd oli võimalus teha me *isamaad* (pro *isamaa*) vabaks ja iseseisvaks (t). ... läks meie isadel korda küll *vaenlast* meie kodumaa piiridest välja suruda (r) jt.

Kui varematel aegadel ikka ja ikka jälle heideti eestlastele (eriti aga koolilastele) ette liigset partsiaalobjekti tarvitamist, siis on viimastel aastatel sellele pahele lisandunud vastupidine, nimelt liialdus täissihitise-ga. Õigusega ütleb Joh. Aavik: „Viimane pahe on veel halvem. Seepärast hoidutagu tarvitamast väära täisobjekti.“⁴ Ebakohaseid totaalobjekte ei leidugi eksamitõis palju vähem kui ekslikke partsiaalobjekte. Sel alal näeme kõige kummalisemaid vääratusi. Näit. on isegi eitavas lauses tarvitatud totaalobjekti: Ilma selleta ei saa *masina* käima panna (t). ... ma ei või võrrelda minu kodumaa *metsad, kosed ja jõed*... sinu kodumaa omadega (tp). ... pole me unustanud ka *kehalise arenemise* (Trt) jt.

Korduvalt on ka olevikus kestvat, jätkuvat tegevust tähendavate verbide juures tarvitatud totaalobjekti: *Kalad* (pro *kalu*) veetakse peajasjalikult Rootsi ja Saksamaale (Pr).

4 J. Aavik, op. cit., lk. 139.

... minu kodumaa sellevastu annab *maitseva leivavilja* (T). Isegi välismaalased veedavad siin oma *puhkuse* (Vlg) jt.

Totaalobjekti käändes on eksitud harva. Genitiivi nominatiivi asemel leiame hoopis harukordselt: Loodi *Uue Riigi* (n); ... ainult *kooli* (pro *kool*) lõpeta seal (Trt); ... saada mulle *kirjelduse* temast (t); ... avaneks meil võimalus oma *vabaduse* (pro *vabadus*) jälle tagasi saavutada (t); Ootamatult õnnestus mul siiski teha *väikese ringsõidu* (pro *väike ringsõit*) kodumaal (h).

Ühes töös (t) leidub ka: Siis otsi ka *minu* (pro *mind*) üles.

Rohkem (kuigi mitte palju) leidub eksamitois ekslikke nominatiivseid täisobjekte (genitiivi asemel): Nüüd kirjutan Sulle *mõni sõna* Eesti pinnahitusest (Pr). Seal saate Teie ... kindlasti *mõni nädal* veetma (Vlg). Nüüd tahan sulle ... anda ka *väike ülevaade* eesti rahva kurvast minevikust (t) jt.

Objekti käsitlusele järgnegu vahetult rektsooniküsimuste vaatlus, sest õieti on nominatiivse, genitiivse või partitiivse objekti küsimus samuti rektsooni küsimus. Eksamitois on sagedamini eksitud järgmiste verbide ja adjektiivide rektsoonis:

1) *arvestama* (millega? pro mida?): Arvesta *sellega* (Vlg); millal *nendega* pidid arvestama naaberrahvad (N) jt.;

2) *sarnanema, sarnane* (millele? pro millega?): Ta sarnaneb *suhkrule* (vlg); sarnanevad *eestlastele* ja eesti *keelele* (t); sarnaneb rohkem *lillemerele* (Pd); ei sarnane mu kodumaa... *Austraaliale* (vlj); sarnaneb ... *hiliskevadele* (Pl) jt.;

3) *teadlik, ebateadlik* (milles? ka millega? pro millest?): Maa-pinna *viljakuses* olid teadlikud... (vr); ... olles teadlik *kõiges*, mis teda ümbritseb (Trv); teha Sind teadlikuks nende *oludega* (Trt) jt.;

4) *kohanema, kohanduma* (millele? pro millega?): Need õpilased, kes *koolielule* on kohanenud (vlg); ... siis on elanikud meie maal kohanenud *sellele loodusele* (trt) jt.;

5) *kirjeldama* (millest? pro mida?): ... et ma kirjeldaks Sulle oma *kodumaast* ja *siinsetest oludest* (vn). Seepärast oleks mõttetu kirjeldada tema *geograafilisest asendist, maapinnast* ja *kõigest, millest* (pro *millega*) Sinule kaart annab rohkem võimalusi tutvumiseks (K). Ma kirjeldaksin ... veel *teistest* minu kodumaa *linnadest* ja *vaatamisväärlistest kohtadest* (t) jt.

Muid rektsooni-vigu esineb vähe: ... poleks kellelgi kahtlust Eesti looduse *ilusse* (r). Tunned huvi *mineviku järel* ja oled huvitatud *lapsepõlve suhtes* (Vn). ... mis soodustavad Sind *tutvumast* minu kodumaaga (k); ... ei erine Sinu kodumaal *leiduva tavalise veega* (K); vaatamata meie esivanemate *kangelaslikust võitlusest* (trt).

Tartu töodes on eksitud eessõna *peale* (*pääle*) rektsoonis: *Peale sõja* (pro *sõda*) oli minu kodumaa väga viletsas seisukorras. Pääle *algkooli lõpetamise* (pro *lõpetamist*) siirdutakse keskkooli.

Mõnes töös on tarvitatud genitiivset *hulga* lause *alusena*: Pääle Pärnu on meil veel üks suurem kuurort Põhja-Eesti rannal ja *hulga* (pro *hulk*) väiksemaid mujal (T). ... on minu kodumaal *hulga* lambaid (trt).

Õige mitmes töös on tarvitatud osaaluse asemel *täisalus*. Näit. Meil on aastasadu *vanad varem* ja *muistsed linnamäed* (vlj). Loomist, *mis* Eestis on vähe järele jäänud ... (t). Kir-

jaoskamatud leidub siin vaevalt paar protsenti. Rohkem leidub *kirjaoskamatud* Petserimaal (t) jt.

Eksamitõis ei saa alati heaks kiita *des-infinitiivi* abil lühendatud lauseid. Kuigi ei tarvitse just absoluutselt kinni pidada samasubjektsuse nõudest, mille on püstitanud kategoorilisel kujul oma „Lühikeses eesti keeleõpetuses II“ E. Muuk ja M. Tedre, ometi ei saaks päri olla lausetega nagu „Lääne poolt ida poole liikudes tõuseb maapind aeglaselt“ (Pr) või „*Juhatades* turiste meie vanasse linnajaku satuvad nad (s. o. turistid) vaimustusse“ (T).

Hoopis taunitav on aga alata *des*-lauselühendite järel pealauset määrsõnaga *siis*: Võrreldes oma kodumaad teiste riikidega, *siis* näeme, et ... (V-M). Vaadeldes vabrikutööstust, *siis* on märgata... (trt).

Leidub ka vigaseid *nud*-partitsiibilisi lauselühendeid: *Rajanud kauni kodu*, tulid võõrad ja tahtsid viimast vallutada (t).

Kahes Narva töös on tarvitatud kaudse kõneviisi asemel põhja-eesti-murdelist *ma-infinitiivi* lauseis nagu: „kus näib *olema* (pro *olevat*) tööd enam“ (N) või „mis paistab meile nii lähedal *olema*“ (n); viimases töös on sääraseid („*paistab olema*“) lauseid kolm.

Mõnes Tallinna töös esineb lauseid nagu: *Teistest tähtsamatest* linnadest on Tartu (T). *Suvituslinnadest* on Pärnu (t).

Mõned eksaminandid on ebajärjekindlad *de*- ja *i*-mitmuse tarvitamises; näit. *siinsetes vaiksetes* (pro *siinseis vaikseis*) suvituspaigus (K).

Lõppeks peatugem ühe väga levinud keelelise nähtuse juures: *on* ja *oli* ebakohane ärajätmine verbi liitvormides ja mõnikord ka iseseisvalt. Selle pahe vastu on pikemalt sõna võtnud J. Aavik oma grammatikas („Sõnade „on“ ja „oli“ väljajätmise tõbi“).⁵ Kuigi ta läheb selle „tõve“ vastu võitlemises vahest liiga kaugele ning redutseerib *on* ja *oli* väljajätmise võimalused miinimumini, peab abiverbi *on* väljajätmisega olema ometi ettevaatlik, et vältida lause väärity-mõistmist. Nii võib *on, oli* ärajätmine *nud-* või *tud*-partitsiibi juurest anda verbile kaudse kõneviisi tähenduse: ... on siit pärit mitmed tähtsad kirjanikud, kunstnikud, teadlased, riigimehed ja sportlased, kelle kuulsus *ulatanud* kaugele üle kodumaa piiride (v-m). ... kõrgeid maju, mis *ehitatud* vanal ajal (R).

Süntaksi valdkonda kuulub ka sõnade järjekord lauses. See on aga niivõrd komplitseeritud ja laiaulatuseline küsimus, et temasse süvenemine nõuaks üksikasjalist eriuurimust. Sedasama tuleb ütelda ka kirjandite leksikaalse külje kohta. Niisiis jäävad siin mõlemad küsimused puudutamata.

Kui nüüd teha üldkokkuvõtteid keskkoolilõpetajate õigekeele kohta, siis pole pilt kaugeltki mitte hiilgav, kuid ka mitte lootusetu ning masendav. Jämedaid keelevigu pole eksamitõis palju. Ainult paaris kirjandis leidub erandina raskeid murdevigu (näit. nõrgastmeline lihtminevik: *öelsin, alasid*), kuna näit. põhja-eesti-mur-

5 lk. 102—103.

dele omast tugeva-astmelist inessiivi ei tarvita ükski õpilane. 6 Üldse ei saa palju kõnelda kirjandite erinevusest murdealade järgi, s. t. keskkoolilõpetajad on vabad teatavale kitsale murdealale omastest vigadest; küll aga esineb nende kõnes ja kirjas sääraseid EÕS-u ja VÕS-u seisukohalt vigaseid keelendeid, mida tarvitatakse laiematel murdealadel või üldse üle-eestiliselt ja mis on seega täiesti rahva-keelsed (näit. *ülesse*).

La correction grammaticale dans les examens d'entrée au deuxième cycle de l'enseignement secondaire en 1937.

Le 25 mai 1937 le Ministère de l'éducation nationale a organisé à travers le pays un examen dans la langue maternelle pour les élèves des écoles moyennes (ayant étudié 6 ans à l'école élémentaire et 3 ans à l'école moyenne) qui désiraient poursuivre leurs études dans le second cycle de l'enseignement secondaire. La matière de l'examen était le sujet suivant: „Ma patrie. Lettre à un élève d'école moyenne en Australie“, pour lequel chaque écolier avait à écrire dans la langue d'enseignement de l'école. Les copies en langue estonienne atteignaient le nombre de 1056 (500 garçons et 556 filles), parmi lesquelles 381 pour Tallinn et 201 pour Tartu. Les fautes d'orthographe les plus graves (par ex. dans la notation des alternances phonétiques) apparaissent rarement dans les mots communs estoniens, mais plus fréquemment dans les mots étrangers; l'orthographe des noms de lieux laisse également à désirer. 3% des élèves examinés ont fait des fautes dans la séparation des mots. La question des majuscules et des minuscules a fait grande difficulté, particulièrement dans les dénominations d'états, de peuples, de pays et de langues. 18,7% des écoliers écrivent dans la lettre „Tu“ et „Vous“ avec une minuscule. Mais les erreurs sont les plus nombreuses quand il s'agit d'écrire les mots en composition ou séparément, en particulier à propos des substantifs; les élèves examinés ont tendance à écrire séparément les éléments des mots composés, là où l'élément complètement est au génitif du substantif.

On trouve dans ces copies d'examens, outre de simples fautes d'orthographe, de nombreuses erreurs dans la correction de la langue.

Les erreurs se sont produites bien plus fréquemment dans la déclinaison que dans la conjugaison et la comparaison. Les fautes de déclinaison ont été faites le plus souvent au partitif, surtout au pluriel, et en liaison avec ce dernier dans la formation du pluriel également; parmi les fautes de conjugaison se trouvent à la première place les fautes liées aux questions d'alternance. Les erreurs dans la dérivation des mots et leur composition par le nominatif et le génitif ne sont pas fréquentes et la plupart sont sans gravité. En syntaxe les fautes les plus nombreuses ont été commises à propos de l'objet; on a employé dans une mesure à peu près égale l'objet partiel au lieu de l'objet total et réciproquement, tandis que pour le cas de l'objet total les erreurs ont été rares. En deuxième place se

6 Viies kirjandis leiduv inessiiv *rüppes* ei tule siin arvesse: kahekordne *pp* on tingitud tõenäoliselt sellest, et mõnes murdes käändub see sõna: *rüpe*, om. *rüppe* (kahes kirjandis on ka elatiiv *rüppest*).

trouvent les fautes d'accord, les fautes de rection apparaissent assez souvent, tandis que les autres fautes de syntaxe sont plus rares. La suppression des auxiliaires *on* et *oli* est très répandue, surtout dans les formes composées du verbe; cela peut quelquefois donner lieu à des malentendus.

On trouve peu de fautes plus grossières dans ces épreuves d'examens. Les copies des élèves sortant de l'école moyenne sont exemptes de fautes propres à une aire dialectale étroite; mais sans doute il y apparaît telles formes erronées qui sont communes dans de plus vastes aires dialectales ou dans la langue populaire en général.

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU

2-95-04625

